

hláska

ročník XIII, 2002, č.3

Středověká tvrz Vlkošov

Eva Kamenická

Ve Vlkošově (okr. Plzeň - sever) se částečně dochovaly objekty středověké tvrze, které však procházely v 16. - 17. století radikálními přestavbami. Dosud se velmi dobře zachovalo opevnění s dvojitým příkopem a valem. Objekt byl přizpůsoben do podoby zámku a v 19. - 20. století degradován na součást hospodářského dvora.

Dvůr se vyvíjí v těsné blízkosti tvrze nejméně od konce 15. století. Jeho součástí je i kamenná budova pivovaru, zřejmě středověkého původu. V téže době vzniká nebo je opravován rybník nad tvrzí a zdokonalován prstence opevnění. Upřesnění těchto poznatků přinesl průzkum v roce 2001 a provedení dendrochronologického rozboru ze získaných zbytků dřevěných konstrukcí, vytěžených při rekultivaci rybníka a příkopů. Dendrochronologie datuje tento systém opevnění do let 1470 - 1490, tedy do doby vlády Vladislava Jagellonského.

Záchranný archeologický výzkum byl vyvolán zámerem zástavby v areálu tvrze (přístavek západního křídla). Tento výzkum proběhl v předstihu - byly odkryty původní základy západního obytného křídla, které mimo věžového obytného stavení tvořily mladší (renesanční) přístavby se zaklenutými prostory přizemí. Tyto přístavby byly již situovány za hradbu tvrze; došlo tedy k jejímu rozšíření na západ (datování mincí do doby kolem roku 1590).

Vzhledem k úmyslu snížit terén dvora tvrze o cca 70 cm, stavbě mostku přes příkop na místě současného zásepů příkopu a k starší úpravě plochy (likvidace jižního křídla kolem roku 1900) musela následovat další etapa dozoru a záchranného archeologického výzkumu. V ploše nádvoří byla položena příčná 1 m široká sonda (č. IV) blíž obytnému křídlu. Byly odkryty 3 vrstvy oblázkové dlažby; vrchní je velmi kvalitní, rovná, nepoškozená, na středu dvora byl odkryt "trativod", skrytý pod kamenným žernovem. Celá plocha dvora je jílovaná, v 1,5 - 2 m hloubky jsou čisté žlutozelené vrstvy izolačních jílu. Pouze v místě sondy byl zjištěn objekt lemovaný kamennou zídkou se souběžně položenými dlabanými kmeny na dně, opět uloženými v jílu. S velkou pravděpodobností jde o objekt cisterny, náležející ke starší stavební etapě tvrze.

Mezi základem severního křídla tvrze a kamennou zídkou spojovanou na jíl jsou provedené důkladné jílové izolace, jednorázově zaplněné z hutné dusané vrstvy světlých jílu s rezavými a zelenými proplástkami, bez nálezů. Jde nejspíše o izolaci sklepních místností pod severním křídlem, které jsou cca o 2,5 m níže než dnešní nádvoří. Severní stěna zidky směrem k izolaci je nelicovaná. Těženo bylo do hloubky 150 cm, až pod dno objektu. Pak začala prolínat základem zdíva voda od objektu do jílu. Na dně objektu ležely druhotně použité kmeny, pod nimi propálená vrstvička jílu (vzorek pro dendrochronologickou analýzu odebrán z vrstvy 18 nad dnem objektu). Objekt cisterny(?) byl od jihu později devastován spadlými velkými kameny, tmavšími hlinitými vrstvami s bohatým keramickým materiálem a požárovou vrstvičkou (14. století). Poté byl objekt zaházen zelenošedým jílem, který je užit při budování valů prstence opevnění v letech 1470 - 1490. Povrch zasypaného objektu byl zpevněn velkými kameny. Další vrstva kamenů je již skutečnou dlažbou (renesanční úpravy) a přechází přes zídku z lomového kamene až ke stěně severního křídla. O cca 20 cm výše je kvalitní dlažba nádvoří z drobných oblázků, se svodovými žlábkami pro dešťovou vodu. Pod novodobými arkádami je dlažba značně poškozena.

Tvrz Vlkošov - pohled na západní křídlo.

Tvrz Vikošov - odkryté gotické základy jihozápadního návoří

Dosud se předpokládalo, že tvrz vznikla až kolem roku 1450, ve stavbě užité architektonické detaily prvků ji řadí do pozdní gotiky až renesance. Archeologický výzkum přinesl pozitivní doklady, že tvrz tu existovala již ve 14. století, dendrochronologie zpřesnila dataci nalezených dřev již na rok 1324. Celá tvrz stojí mírně vyvýšena nad okolním terénem, nad ní na severu ji chránil rozlehlý rybník. V pozdní gotice bylo zdokonaleno opevnění o okruh jílového valu (z čistého šedého jílu) s vnějším příkopem.

Rozsáhlé plošné skrývky jižní části nádvoří v srpnu 2001 přinesly pak odkrytí mohutných, ale mělkých kamenných základů jižního křídla, které bylo rovněž klenuté, ale nepodařilo se zjistit jeho funkci. Významným dokladem rozvoje tvrze je nález průběhu **původní gotické jižní hradby o šíři 190 cm** - tvrz se nejpozději v renesanci rozšiřuje směrem na východ a západ, poté i na jih. Plocha tvrziště je rozšiřována a překračuje hradbu o cca 3 - 4 metry. Pouze za gotickou hradbou byly ověřeny vrstvy, přispívající k datování určitých etap stavebního vývoje tvrze. Přinesly řadu nálezů, které svědčí o vysoké úrovni venkovského šlechtického sídla. Rovněž před stavbou mostku, zejména při rozebírání náspu přes příkop, došlo k řadě významných nálezů - skvěle opracované části portálů, okosené ostění brány, množství zlomků kachlových kamen z 16. století, zlomků keramiky, skleněných pohárů, hliněných kuliček a podobně. Ve spodní části příkopu byly zachyceny zbytky dřevěných konstrukcí.

Majitelem - restituentem je pan Václav Škalda, který podniká v zemědělství (chov dobytka), pečuje o přílehlý dvůr a rekultivuje okolí tvrze (obnova a rozšíření rybníka,

Tvrz Vikošov, sonda 4 - objekt patrně cisterny s dřevy

vyčištění příkopů a valu z dotací Ministerstva životního prostředí). Současně obnovuje devastovanou bývalou tvrz. Z hlediska památkové péče lze jistě kritizovat uplatnění některých prvků, jde však o prosazení názoru a záměru majitele proti střizlivým zásadám památkové péče.

Rozsáhlé úpravy stojících staveb, terénu nádvoří i mostku vedly k nutnosti záchraně archeologického výzkumu, kdy byly využity možnosti dotace ve výši třiceti tisíc korun, která však kryla náklady výzkumu pouze částečně. Jde však o **jedinečný a rozsáhlý výzkum venkovského šlechtického sídla**, při němž bylo dosaženo významných výsledků. Na komisi a konzultaci přijel i známý odborník na české tvrze, Ing. Arch. Petr Chotěbor. Stavebně historický průzkum tvrze byl v roce 2001 zadán Ing. J. Anderlemu. V roce 2002 by bylo žádoucí doplnit výzkum druhou etapou - odkrytím půdorysu brány ve východní přístupové části.

Terénní výzkum vybraných tvrzišť v oblasti Slavkovského lesa a v okolí Mariánských Lázní (poznámka k vyhodnocování terénních výzkumů)

Vilém Knoll - Luděk Krčmář

Podnětem k terénnímu výzkumu této oblasti, intenzivně prováděnému od roku 1999, byl náš zájem o středověkou hraniční oblast mezi Čechami a Chebskem, která se rozkládá na Slavkovském lese a v jeho okolí. Docházelo zde ke střetům mezi říšskými ministeriály a šlechtici kolonizujícími oblast Chebska a Sedlecka ze strany říšské s kolonizátory ze strany české.¹⁾ Nejznámější je spor chebských ministeriálů s klášteřem v Teplé.

Rod von Hohenberg se s klášteřem střetl o statky v okolí Žandova a hradu Kynžvartu, který vyvrcholil v roce 1217 zjetím a smrtí zakladatele klášteře Hroznaty. Spor ukončil "Chunradus de Hohenberch" až v roce 1242 smlouvou s klášteřem. Jako další příklad může sloužit "Albertus Albus de Walkenowe dictus Notaft", který někdy v letech 1278 - 1283 uzurpoval probošpství tepelského klášteře v Hroznětíně i s okolními statky. Spor byl

ukončen během setkání císaře Rudolfa s králem Václavem II., kdy se Albrecht Nothhaft zavázal platit klášteru Teplá roční desátek ze svých dědičných statků a lenních služeb jako odškodnění za způsobené škody a vyplatil opatovi Hugovi 10 hřiven stříbra. O les u pramene říčky Teplé vedl klášter spor s Albertem ze Žeberka (von Seeburg).²⁾ Předpokládali jsme, že odrazem těchto bojů by měly být drobné fortifikované objekty, které měly za úkol zajistit výsledky kolonizace a umožnit její další rozvoj, ať už by se jednalo o drobné tvrže, či jen fortifikace dočasné, tzv. kolonizační provizoria,³⁾ a fortifikace, jejichž účelem byla ostraha zemské stezky, případně vybírání poplatků s ní spojených.⁴⁾ Další boje probíhaly v naší oblasti i v průběhu dalších staletí. Ve 14. a 15. století měly podobu protičeského a protichebského odboje chebské postministeriální šlechtě. Vojenské operace zde probíhaly také během třicetileté války. Zjistili jsme, že výzkum této oblasti je teprve v počátcích. Systematicky ho jako jeden z mála provádí například Zdeněk Buchtele, který své výsledky zveřejňuje průběžně v časopisech *Amika*, *České památky*, *Hamelika*, *Hláska*, ve *Sborníku Chebského muzea* a jinde.⁵⁾ Průběh staré zemské stezky prozkoumal se svými přáteli B. Broukal.⁶⁾ Panská sídla spadající do okresu Cheb publikoval souhrnně Jiří Úlovec,⁷⁾ který spolu se Zdeňkem Procházkou publikoval také panská sídla na okrese Tachov.⁸⁾ Terénní výzkum a několik archeologických průzkumů zde provedli archeologové P. Hereiz, J. Klsák a P. Šebesta, kterým se také podařilo lokalizovat některé zaniklé vsi.⁹⁾

Jsmo si vědomi náročné práce regionálních badatelů v terénu, nezbyvá nám než obdivovat, jak prolézali neprostupné lesy, brodili se bažinami a to vše aniž by věděli, zda vůbec něco najdou. Myslíme si, že je nutné zveřejňovat a upozorňovat kompetentní státní orgány na možné lokality, ale jsme nuceni shodně s Z. Fišerou konstatovat, že objevené a publikované lokality jsou sice z naprosté většiny výsledkem lidské činnosti, ale nemusí představovat opevněné lokality. Tahy bývalých komunikací, rozsáhlá těžební činnost a recentní zásahy do terénu vytvářejí často velice nadějně tvary, které se později ukáží jako zcela mylné.¹⁰⁾ Bohužel však jen malý počet těchto lokalit je podroben archeologickému výzkumu a tak mnohé z nich zůstávají spornými. Problémem regionálních amatérských badatelů je i používání nestandardních, často zastaralých nebo cizorodých termínů. V naší studované oblasti se jedná hlavně o pojmy "ringval",¹¹⁾ "celní kolo"¹²⁾ a "strážště",¹³⁾ které u nás, díky své záhadnosti, ještě zvýšily zájem o popisovanou oblast. Přesnějším zařazení popisovaných lokalit však rozhodně nepřispívají.

Zvláštní skupinu navštívených lokalit tvoří předpokládaná tvrziště v Drmoulu, Sklářích, Valech a druhý "ringval" v Těšově, vše na okrese Cheb. Jejich společným jmenovatelem je vazba na vodní plochy.

Než se však podíváme na jednotlivé lokality, vysvětlíme některé pojmy z oblasti rybníkářství, s kterými budeme v textu pracovat. Jedná se o obvodovou stoku a boční bezpečnostní přeliv. Obě dvě zařízení slouží k regulovanému vypouštění vody z rybníka nebo účelové nádrže. Podle konstrukce mohou být otevřená nebo potrubní. Velké nádrže mohou mít i více vypustných objektů několika typů.¹⁴⁾ Obvodová, nebo také obtoková či povodňová stoka je zařízení, sloužící k regulaci zásobování rybníka vodou tak, že odvádí nadbytečnou vodu od

vstupu do rybníka opatřeného stavidlem a zamezuje tak protékání nadměrného množství vody rybníkem. Prochází těsně podél záplavy a dimenzuje ji na velkou vodu. Protože umožňuje libovolné regulování průtoku vody rybníkem, nenastává přílišné ochlazování vody, nezvyšuje se stav nad normál, nevyplavují se živiny a potrava ryb a drobné ryby nejsou rušeny ve svém vývinu. Materiál získaný z výkopu koryta slouží k jednostrannému ohrazování této stoky z návodní strany. Protilehlý svah musí zůstat neohrazován, aby stoka mohla přijímat povrchově přítékající vodu. Obvodová stoka je v jistém odstupu pod hrázi zaústěna do odpadní stoky.¹⁵⁾ Že je obvodová stoka známa již po staletí, dokazuje olomoucký biskup Jan Skála z Doubravky (1486 - 1553) v 8. kapitole II. knihy svého fenomenálního díla "Libellus de piscinis et piscium, qui illis aluntur naturis" z roku 1547. Tvrdí, že o tom, co je to obvodová strouha a splav, nás nepoučí nikdo lépe než právníci a proto cituje starého římského právníka Ulpiana.¹⁶⁾ Domitius Ulpianus (+228) ve 21. článku "De riuis" 43. knihy Justinianových digest vymezuje oba pojmy slovy: "Strouha (incile) je nižší místo podle řek, nazvané tak proto, že je vtesáváno, tesá se totiž buď do kamene, nebo do země na tom místě, odkud by se voda mohla do rybníků přihnati nejdříve. Splav (septa) je pak zařízení, které se staví u obvodové strouhy pro svádění a nahánění vody z řeky; je buď z kamene, nebo nějakého jiného materiálu a byl vynalezen k nadržování a převádění vody".¹⁷⁾ Bezpečnostní přelivy, dříve také nazývané jalová strouha, jsou zařízení, sloužící k regulaci hladiny vody v rybníce tím, že odvádí nadbytečnou vodu. Jsou hrázové nebo břehové, dle směru proudění vody před přelivovou hranou se dále člení na čelní a boční, podle půdorysného uspořádání přelivové hrany na přímé a zakřivené a podle konstrukčního uspořádání na korunové, břehové, šachtové, kašnové, žlabové, násoskové, doplňkové a nouzové. Typ je volen dle místních podmínek.¹⁸⁾ Přeliv má tvar žlabu, který navazuje na skluz a vývar. Osa spadliště, skluzu a vývaru je většinou v přímé linii. Spadliště má podobu žlabu, který se postupně rozšiřuje a bezprostředně navazuje na skluz.¹⁹⁾ O bezpečnostních přelivech říká Jan Doubravius toto: "Avšak, jsou-li řeky rozvodněny, často se přihodí, že se voda přejele přes splav a převýšila by i hráz rybníka, kdyby nebyla nablízku jalová strouha. Proto nesmíme připustit, aby na rybníku chyběla, ale musíme se včas postarat, abychom ji měli postavenou a připravenou, buď uvnitř rybníka, a to tak, že hráz na konci bude otevřena a proti náporu vln vyztužena koly, trámy a silnými prkny, nebo vně rybníka tak, že povedeme nepřerušovaný příkop po boku hráze, do kterého je z řeky volný přístup. Jalová strouha (emissarium) není totiž nic jiného než otevřené místo, kterým se vypouští přebytečná voda z rybníka, z jezera nebo z nádrže".²⁰⁾ V naší zkoumané oblasti se nachází velké množství různých vodohospodářských objektů, od rybníků přes účelové nádrže až po různé stoky a náhony. Mnoho z nich souvisí či souviselo se zdejší těžbou a zpracováním rud.²¹⁾

Nejlépe poznatelným je druhý těšovský "ringval".²²⁾ Nejedná se totiž o pozůstatek tvrziště, sekundárně přeměněného v rybníční hráz, jak se domníval Z. Buchtele, ale jde o porušené těleso rybníční hráze, kde dojem bývalého tvrziště vzbuzuje kombinace bočního bezpečnostního přelivu a sekundárního protržení hráze. Přeliv

je dochován na západním konci hráze. Původně zde byl výběh svahu, do kterého byl vyhlouben obloukovitě prohnutý bezpečnostní přeliv, jehož odtok vytváří jakýsi quasi příkop. Konec hráze u přelivu je kvůli zvýšenému tlaku vody na hráz v jeho okolí rozšířen, přesně jak popisuje Jan Doubravius. Celková mohutnost a místo protržení hráze pak dohromady působí dojmem tvrziště. Obloukovitě prohnutí odtoku přelivu zde bylo použito nejspíše proto, aby voda netekla dále podle hrany údolí, ale jeho středem a rovnoměrně naplňovala níže položený rybník kaskády. V nejbližším okolí nacházíme další čtyři hráze. Na nejsevernější, nejnižší položené, je zachován přeliv stejného typu na západním konci a náznak možného druhého na konci východním. Na druhé hrázi (od severu) je přeliv zachován také a to na jejím západním konci, východní konec je narušen cestou. Následující třetí hráz se nachází v ústí jihovýchodního bočního údolí a nemá dochovaný žádný bezpečnostní přeliv. Další hráz, čtvrtá, je ona s údajným "ringvalem". Stejný typ přelivu, opět na západní straně, má i poslední, pátá, nejnižší hráz, ležící kousek pod nepochybným těšovským tvrzištěm.²³¹

Podobný je případ uvažovaného "ringvalu" u obce Valy.²⁴¹ S velkou pravděpodobností se opět jedná o torzo rybníční hráze, která byla poškozena úpravou terénu v okolí potoka. Druhá, severní část předpokládané hráze, která se nacházela za dnes regulovaným potokem, byla zničena v souvislosti s těžbou písku a regulací potoka. Vzniklý prostor pak byl srovnán a nejspíše zemědělsky využíván. Předpokládaný příkop "ringvalu" je pozůstatkem bočního bezpečnostního přelivu. Ten byl v novější době nahrazen delším příkopem, vybudovaným ze zatím neznámých důvodů v neznámé době. Mohlo by se jednat o zázemí mlýna či o nějaký typ obvodové stoky nebo fortifikaci z období třicetileté války. Nelze totiž vyloučit, že rybník mohl nějakým způsobem souviset se zajištěním kynžvartského pasu.

Dalším podobným případem je terénní útvar na severním konci rybníční hráze poblíž obce Skláře.²⁵¹ S největší pravděpodobností se jedná o boční bezpečnostní přeliv nebo boční propust. Neobvykle mohutné rozšíření konce hráze směrem na východ je nutně spojit s nějakým blíže neurčeným technickým zařízením. Obdobný, avšak podstatně menší přeliv byl stavitelem užít i na jižním konci mohutné hráze ležící níže po proudu potoka.

Poslední lokalitou této skupiny je předpokládané tvrziště u obce Drmoul.²⁶¹ Tvrz je zde doložena písemnými prameny a její umístění se předpokládá na severním břehu Zámeckého rybníka.²⁷¹ Z. Buchtele však jako tvrziště interpretuje terénní relikt, které našel na jeho jižním břehu.²⁸¹ Na základě provedeného terénního průzkumu lze s největší pravděpodobností říci, že se nejedná o pozůstatky panského sídla, ale o vodní dílo. Jižní příkop je spolu s v něm tekoucím Svatovitským potokem nejspíše obvodovou stokou, která mohla sloužit též jako náhon k bývalému mlýnu. Příkop na západním konci Zámeckého rybníka, těsně pod hrázi zanikajícího Růžového rybníka, mohl sloužit buď jako boční přivaděč vody do Zámeckého rybníka, nebo jako boční bezpečnostní přeliv. Další dva příkopy měly nejspíše sloužit jako pomocné boční bezpečnostní přelivy a při malém průtoku vody ve Svatovitském potoce přidávat vodu do

náhonu. Na severní straně plocha uvažovaného tvrziště bez výrazné hrany pozvolna mizí v Zámeckém rybníku, kdežto terén jižně od Svatovitského potoka ji výrazně převyšuje. Vidíme zde tedy dílo na Drmoulském potoce, tvořené dvěma rybníky - Růžovým a Zámeckým, s tím, že Svatovitský potok byl využíván k regulování potřebného stavu vody a nejspíše také jako náhon k mlýnu. Informaci o kamenech, údajně přenesených z tvrziště, nebylo možno ověřit, protože na místě vyznačeném Z. Buchtelem se nám již žádné kameny nalézt nepodařilo. Není však bez zajímavosti, že do těchto míst lokalizuje tvrz J. Úlovec. Objekt stojící na mapě panství Chodová Planá z roku 1676²⁹¹ zhruba v popisovaných místech byl možná mlýnem.

Terénní průzkum předpokládaných fortifikovaných objektů se samozřejmě dotýkal i lokalit výšinných. V jižní části sledovaného prostoru se nachází údajná fortifikovaná lokalita na ostrožně nedaleko Boněnova.³⁰¹ Zmiňované terasovité útvary se zde opravdu nachází, popisované pozůstatky "kamenů navršených do tvarů, které bez jakékoliv fantazie sledují linii nějaké stavby"³¹¹ jsou podle našeho soudu pouhým rozrušením vrcholové rostlé skalky. Rovněž mírnou proláklinu při zakončení nízkého cca 200 metrů dlouhého skalního hřebene nelze považovat za případný příkop. Situaci zde navíc komplikují i četné úpravy terénu, zvláště obvodový taras okolo celé lokality, jehož funkce nejspíše souvisí se zdejší rozsáhlou důlní a těžební činností. V otázce boněnovského panského sídla se lze spíše přiklonit k lokalizaci přímo do prostoru vsi.³²¹

Zajímavá otázka vyvstává při lokalizaci panského sídla či sídel v nedalekém Dolním Kramolíně.³³¹ První možná fortifikace je kladena nad hluboký úvoz nad silnicí vedoucí od západu k obci.³⁴¹ Lze se s největší pravděpodobností domnívat, že terénní úpravy zachycené na starých mapách a částečně dodnes zachovalé souvisí pouze s kaplí, která zde stávala. Předpokládaný příkop a val je nejspíše jen pozůstatek cesty, která vedla pod kapličku a z které se na vlastní vyvýšeninu s kaplí vystupovalo zřejmě schůdky. Ostatně celý úvoz nese dodnes známky několika dalších zaniklých cest. Přibližně o 250 metrů západněji vybiehá nad zemědělskou usedlostí nevýrazná ostrožna, kterou od jihu výrazněji převyšuje mez a za ní zemědělsky obdělávaná plocha. Ostrožna se od meze výrazněji svažuje severním směrem.³⁵¹ Případná

Těšov (okr. Cheb), ukázka bočního bezpečnostního přelivu na jedné z rybníčních hrází u Těšova, stav na podzim 2001, foto L. Krčmář

fortifikace by se zde nalézala ve velmi nevýhodné pozici "utopená" pod převyšujícím terénem. Až skoro při patě ostrožny se nachází terénní stupeň, který ji ze tří stran obklopuje, vzniklý evidentně lidskou činností. Nelze jej však zcela jednoznačně ztotožnit s obranným valem. Spíše by se mohlo jednat jen o bermu, nejpravděpodobnější je však vysvětlení, že jde o úpravu svahu pro poličko, ke kterému se od jihovýchodu přimyká zaniklá cesta stoupající podél východního svahu popisované ostrožny. Domníváme se, že ani zde nejspíše žádné sídlo či opevnění nestálo. Známost a velmi často diskutovanou lokalitou v Dolním Kramolíně jsou dva pahorky ve východní části vsi u čp. 32.³⁶⁾ Avšak i zde s velkou pravděpodobností panské sídlo nestálo. Nezbyvá zde totiž nic jiného než souhlasit s tím, že se jedná o násyp hlušiny blízké stříbrné

Těšov (okr. Cheb), boční bezpečnostní přeliv na mohutné hrázi považované mylně za druhý těšovský "ringval", vlevo druhotně protržení hráze, stav na jaře 2001, foto autoři

štol, která fungovala ještě v roce 1564.³⁷⁾ A to i přes argument o "nelogičnosti" umístění a tvaru výsypky.³⁸⁾ V době naší návštěvy lokality na podzim roku 2001 byl totiž svah údajného příkopu mezi pahorky "tvrziště" nově narušen a tak byla obnažena hmota výsypky. Obdobně určuje funkci pahorků i místní tradice. Domníváme se, že písemnými prameny doloženou Arklebovu tvrz³⁹⁾ je možné hledat nejspíše za potokem v severní části vsi, v místech pozdějšího klášterního dvora. Více by napověděl důkladný stavebně historický průzkum tohoto objektu.

Panské sídlo v Dolním Žandově není sice přímo v písemných pramenech zmíněno, přesto jej lze na základě predikátů předpokládat.⁴⁰⁾ Podle Z. Buchteleho se nacházelo ve východní části vsi na vyvýšenině vybíhající ze svahu nad obcí zakončené skalkou.⁴¹⁾ Opravdu se jedná o příhodné místo pro stavbu panského sídla. Jeho existenci, tedy kromě příhodné polohy, však nic nenasvědčuje. Uváděné pozůstatky sídla interpretujeme zcela odlišně. Takzvaný severní příkop je pozůstatek starší cesty, u které byl vystavěn pomníček. Západní příkop je s největší pravděpodobností také pouhou cestou směřující původně okolo ostrožny směrem k centru vsi. Východní část lokality plynule navazuje na okolní zemědělsky obdělávanou půdu. Domnělá lokalita dnes slouží ze dvou třetin jako pole. K tomu účelu prošla úpravou i její jižní část zakončená terénní hranou. Na skalkách v nejzápadnější části ostrožny jsou zmiňovány dva základy na větším balvanu jižnějšího výběžku. Nejspíše se však jedná o erozní činnost. Žádné další úpravy skalek nejsou ve velmi tvrdém kameni patrné. V souvislosti s panským sídlem v Dolním Žandově bývá často zmiňován i přibližně 2 kilometry severně vzdálený prostor okolo dnešního Manského dvora. Okolo hlavní obytné stavby objektu by se měl podle některých autorů nacházet val, jehož pozůstatky se nám, stejně jako J. Úlovcovi,⁴²⁾ nalézt nepodařilo. U Manského dvora však ještě zůstaneme. Lokalita je někdy také ztotožňována s vladyckým sídlem Teletno,⁴³⁾ po němž se 1. 12. 1282 píše "Vbíziaus de Theletna".⁴⁴⁾ Tento názor je však nutné odmítnout,

protože toto sídlo s největší pravděpodobností leželo někde v okolí Horšovského Týna, odkud pocházejí i ostatní svědci inkriminované listiny.⁴⁵⁾ Manský dvůr měl podle jedné z písemných pramenů nepodložených hypotéz sloužit jako opevněné sídlo střežící společně s lokalitami Kynžvart a Úbočí kynžvartský a žandovský průsmyk.⁴⁶⁾ Velmi neobvyklá je však i interpretace údolí nad nímž se na terénní hraně Manský dvůr nachází: "Příkop kolem Manského dvora je dodnes dochován v délce více jak 900 metrů a hloubce až kolem 25 metrů. Byla zde využita přírodní roklina, místy uměle upravená a zavodněná, což posloužilo k pozdějšímu vybudování soustavy rybníků".⁴⁷⁾ Ze stejného pera pochází i trochu rozporuplné tvrzení, že se v blízkosti dvora podařilo nalézt místo zdejšího původního panského sídla.⁴⁸⁾ To se mělo nacházet na celkem příhodné ostrožně, která severozápadně ukončuje plošinu s objekty Manského dvora, a kde jsou patrné zbytky šíjového příkopu. Námí provedený povrchový průzkum však nenalezl žádné stopy opevnění na této ostrožně, a ani okolo Manského dvora. Uváděný příkop je nejspíše pouhou cestou, která vedla ode dvora k níže ležícím rybníkům.⁴⁹⁾

V literatuře se před nedávnem objevila i zmínka o dvou lokalitách u Žandova Horního, kam jsou hypoteticky kladena místa, kde by mohlo případně stát i panské sídlo.⁵⁰⁾ Jeho existenci však v Horním Žandově či jeho okolí dokládají jen místní lidové pověsti. Jedná se o dvě ostrožny nad malým údolíčkem s potokem v blízkosti železniční tratě východně od vsi. První ostrožna bližší vsi byla již zcela odtěžena, a tak jsme se zaměřili na vzdálenější polohu. Jedná se o velmi nevýraznou "ostrožnu", případný návštěvník však bude jistě překvapen rozdílností situace oproti značně nadnesenému pláncu, který byl se zmínkou vy publikován.⁵¹⁾ Při pohledu na terén lokality lze při troše dobré vůle souhlasit jen s tvrzením, že "na vlastní ostrožně jsou určité terénní nerovnosti nejasného původu".⁵²⁾ Lokalita však v minulosti již také někoho "zaujala", o čemž svědčí patrné pozůstatky staré drobné sondy na ploše ostrožny, o jejíž legálnosti by se dalo pochybovat.

Velká louka u Kynžvartu (okr. Cheb), celkový pohled na okrouhlý pahorek při Jezevčím prameni, stav na podzim 2001, foto autoři

Přesuneme-li se v oblasti trochu více na sever, nemůžeme přehlédnout zmínku o zajímavé ostrožně u Podlesí,⁵⁵¹ která leží při ostré zatačce cesty stoupající pod Kamennou horu. Zde nám nezbyvá než víceméně souhlasit s interpretací zdejších terénních pozůstatků (přikop, terénní nerovnosti) jako pozůstatků zdejší rozsáhlé hornické činnosti. Avšak náznaky, že by se mohlo jednat (například v případě cesty, která obtáčí skoro celou ostrožnu) o zbytek přikopu, můžeme s velkou pravděpodobností vyloučit.

Snad přímo na samostatnou stať je otázka možných opevnění v blízkosti kynžvartského hradu. Pomineme-li stále otevřenou otázku interpretace tzv. Švédských šanci na protější vrcholku Valy, jsou pro nás velmi zajímavé názory na existenci tzv. kynžvartské celnice.⁵⁴⁾ A opravdu, při křižovatce cest severozápadně od hradu v prostoru tzv. Mýtní louky lze nalézt lokalitu nepravidelného půlkruhu, obklopeného pozůstatky přikopu, zhruba o rozměrech 8 x 3,5 metru, která je narušena z východu cestou prudce stoupající do svahu. Přikop proti svahu je dnes velmi neznatelný, možná ani neexistoval. Možná, že se opravdu mohlo jednat o opevněnou plošinku, dříve snad o rozměrech přibližně 8 x 8 metrů, sloužící k mýtním účelům při staré cestě,⁵⁵⁾ ale dost možná i o drobnou pevnůstku z období kteréhokoliv z mnoha obléhání hradu. Na to navazuje i problematika terénu samotné Mýtní louky blíže k hradu, který nese stopy lidské činnosti.⁵⁶⁾ Situace je zde velmi nepřehledná a pozůstatky lze interpretovat mnoha způsoby. Domníváme se, že by se mohlo jednat jak o pozůstatky zákopů z třicetileté války, tak dost možná i o zbytky starších obléhacích prací, nebo i o možné osídlení před hradem. Valná většina v terénu zjištěných terénních rýh ovšem směřuje k hradu, a tak vyvstává otázka, zda-li se vůbec jedná o nějaké opevnění a ne jen o zbytky starých komunikací.

Jihovýchodně od Kynžvartu nalezneme obec Valy. Zde jsme se již zmínili o domnělém "ringvalu". Za pozornost však stojí i prostor, kde do relativně nedávné doby stával dvůr Lískovec (Haselhof), který je též interpretován jako možné kontrolní a opevněné místo ve zdejší krajině.⁵⁷⁾ Dnešní zplundrovaný terén na místě dvora však moc možnosti k terénnímu průzkumu nedává. Při odbočce ze silnice k hájovně Hvězda je též popisována další lokalita, která je interpretována jako uměle navýšená "kruhová vyvýšenina - celní koło" o rozměrech

100 x 120 metrů.⁵⁸⁾ Terénním průzkumem jsme mohli jen konstatovat, že se zde nalézá nepatrně vyvýšená louka - plocha tvořící nároží mezi dvěma potoky, obklopená též od jihozápadu bažinami se stopami razantní meliorační činnosti. Žádné pozůstatky či indicie, že by tato plocha mohla mít účel celnice či byla jinak zasažena lidskou činností, jsme nenašli.

Při terénním výzkumu jsme samozřejmě nevynechali ani lokality, o jejichž existenci není sporu. Jednalo se o tvrziště u Těšovské hájovny, ale i o lokalitu nazývanou Nimrod,⁵⁹⁾ ležící při silnici z Mariánských Lázní do Pramenů, kde byl v minulosti dokonce proveden i archeologický průzkum.⁶⁰⁾ Zde se trochu pozastavíme, protože nás zde zajímala kruhová rýha o průměru přibližně 3 metry, kterou najdeme na plošince při cestě v těsné blízkosti známého kruhového opevnění, a o které panují v literatuře rozporuplné názory. Archeolog P. Šebesta, který zde položil malou výzkumnou sondu, narazil na dlažbu z drobných kamínků a s interpretací objektu váhá.⁶¹⁾ Oproti tomu o tři roky později ho Z. Buchtele interpretuje jako malou dřevěnou strážnici.⁶²⁾ Celá plošina mohla mít opravdu celní funkci při cestě, ale inkriminovaný objekt, který na ní leží, má podle našeho měření necelé 2 metry v průměru a je obklopen "přikopem" o šířce cca 1 metr. Nedokážeme si představit, jak by taková strážnice mohla vypadat a ani nám není doposud známa žádná jiná lokalita, podle níž by šlo tento objekt takto interpretovat. Přikláníme se spíše k názoru, že se jedná o druhotný zásah do terénu, možná snad i o místo bývalého seníku pro krmení vysoké, jak trochu žertem interpretuje tento objekt P. Šebesta.⁶³⁾

Podle našeho názoru by se ve zkoumané oblasti měla další badatelská a výzkumná činnost včetně archeologických výzkumů věnovat zvláště dvěma "nadějným lokalitám" - pahorku v severní části Velké Louky a Wastlberku. V případě lokality na Velké louce se jedná o velmi pěkně zachovalý okrouhlý pahorek, u kterého jsme rádi za upozornění o jeho existenci z pera Z. Buchteleho.⁶⁴⁾ Od cesty, která okolo něj na severovýchodě prochází, je oddělen pozůstatkem přikopu. Pahorek je dále obklopen bažinatým terénem, který vytváří břehy malého potůčku a přítomnost blízkého minerálního pramene. Neméně zajímavě působí i pahorek u Horních Lázní, zvaný podle starých map Wastlberg, objevený přímo Z. Buchtelem.⁶⁵⁾ Zajímavou otázkou zůstává,

Wastlberg u Lázní (okr. Cheb), celkový pohled na pahorek od západu, stav na jaře 2001 před porušením objektu, foto L. Krémář

kdy byl vybudován patrný okop pro dva stfelce na plošně pahorku kontrolující protilehlou silnici Kostelní Bříza - Kladská. Pěkně zachovaná hmota pahorku, při němž pramení i silný pramen, byla však v nedávné době od západní strany poškozena. I proto by se této lokalitě, stejně jako celé popisované oblasti, měla intenzivněji věnovat pozornost.

Autoři děkují kolegovi Stanislavu Šmídovi za pomoc při terénních výzkumech.

Poznámky:

1) *K chebské kolonizaci a zemské i městské správě srovnání Kubů, F.: Štaufská ministerialita na Chebsku, Cheb 1997, s. 22 - 46; Knoll, V.: Říšská ministerialita, in: Rozpravy Klubu Augusta Sedláčka, prosinec 1998, Plzeň 1999, s. 7; Knoll, V.: Vývoj chebské zemské a městské správy do počátku 15. století, in: Právník. Teoretický časopis pro otázky státu a práva 141, č. 2, s. 207 - 244, Praha 2002; Knoll, V.: Štaufští ministeriálové a Sedlecko. Poznámka k počátkům loketského manského systému a loketské krajské správy, in: Západočeský historický sborník, Plzeň, v tisku. 2) K těmto sporům viz Státní oblastní archiv v Plzni, fond Premonstráti Teplá, listiny č. 17, 26, 27, 30 a 31; Haubertová, K.: O nejstarších tepelských listinách, Plzeň 1981, s. 18 - 19; Holý, V.: Připojení Chebska k německé říši, in: Minulost Západočeského kraje VI, Plzeň 1968, s. 236; Kubín, P.: Blahoslavený Hroznata. Kritický životopis, Praha 2000, s. 206 - 223. 3) O nich obecně: Wolf, V.: K problematice tzv. kolonizačních provizorií. Úvaha nad funkcí a fortifikací, in: Castellologica Bohemica 6, s. 107 - 116, Praha 1998. 4) O celnících a ostraze zemských stezek a hranic například: Choc, P.: S mečem i štítem. České raně feudální vojenství, Praha 1967, zvl. s. 288 - 303; Plaček, M.: Fortifikace ke kontrole a zajištění středověkých komunikací, in: Archaeologia historica 15, s. 203 - 215, Brno 1990. 5) Švandrlík, R.: Život a dílo Zdeňka Buchtele, in: Hamelika 8 - 9, Mariánské Lázně 2000; Šebesta, P.: Zdeněk Buchtele padesátiletý, in: Sborník Chebského muzea 2000, s. 184, Cheb 2001. 6) Buchtele, Z.: Tady nikdy nic nebylo..., in: Arnika 5, s. 10, Mariánské Lázně 1977; Švandrlík, R.: Historická památka ukrytá v lesích - via regia, in: Arnika 7, s. 5 - 6, Mariánské Lázně 1978; Švandrlík, R.: Kde ležela zemská brána a strážnice na zemské stezce, in: Arnika 8, s. 32 - 33, Mariánské Lázně 1978. 7) V současné době připravuje souhrnné vydání okresu Sokolov. Úlovec, J.: Hrady, zámky a tvrze na Chebsku, Cheb 1997. 8) Procházka, Z. - Úlovec, J.: Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov 1, Tachov 1988; Procházka, Z. - Úlovec, J.: Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov 2, Tachov 1990; Procházka, Z. - Úlovec, J.: Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov 3, Tachov 1991. 9) Například: Šebesta, P.: Zaniklé středověké vesnice v západní části Slavkovského lesa, in: Archaeologica historica 7, s. 203 - 209, 1982; Šebesta, P.: Zaniklé středověké vesnice v západní části Slavkovského lesa, in: Arnika č. 5, s. 188 - 191, Mariánské Lázně 1983; Hereit, P.: Tvrziště v okrese Sokolov, in: Hláska III, č. 1, s. 5 - 8, Plzeň 1992; Miler, J.: Poznámka k článku Tvrziště na okrese Sokolov, in: Hláska III, č. 1, s. 8, Plzeň 1992; Hereit, P.: Sokolovsko a archeologie, Sokolov 1994; Šebesta, P.: Archeologický výzkum "strážiště" u Nimrodu, in: Arnika 41, s. 3 - 5, Mariánské Lázně 1996; He-*

reit, P. - Klsák, J.: Tvrz Plikenštejn u Vranova, in: Hláska X, č. 2, s. 17 - 20, Plzeň 1999. 10) Fišera, Z.: Sporné lokality na severu Čech, in: Hláska XII, č. 3, s. 33 - 35, Plzeň 2001, s. 33. 11) Termín "ringval" pochází od Ringwallinsel, což byl výraz, který používal K. Alberti počátkem 20. stol., tedy v době, kdy byly výzkumy panských sídel v naší sledované oblasti v plenkách. Ve 30. letech byl A. Bergmannem nahrazen termínem "Hausberg", který používal ještě v polovině 50. let E. Šimek. Termín "ringval" lze vztáhnout k objektům, jejichž relikty mají podobu nejčastěji kruhové akropole obklopené prstencem příkopu. "Hausberg" označuje spolu s termíny "Turmhügel" a "motta" často kruhový hrádek s jednou obytnou a obrannou stavbou na nasypáném kuželovém pahorku, kterýžto typ k nám pronikl nejspíše ze Saska. Oba tyto výrazy jsou dnes již zastaralé. Podle současné terminologie se jedná o tvrz či hrádek s izolovanou stavbou, často věží, stojící buď volně nebo na obvodu, která slouží jako hlavní obranná a obytná stavba. Ta je buď přímo obtočena příkopem, nebo ji obklopuje větší hrázenný prostor, který mohl mít refugiální funkci. Velikost akropole se většinou pohybuje okolo 300 m². Jedná se o jeden z nejrozšířenějších typů tvrzí. Kolektiv: Dějiny hmotné kultury II, Praha 1985, s. 418 - 421; Fiala, J.: Ringvaly?, in: Arnika 32, s. 422 - 423, Mariánské Lázně 1992, s. 422; Svoboda, L.: Stavební vývoj českých tvrzí, in: Encyklopedie českých tvrzí I, díl A-J, s. XI - XXXIII, Praha 1998, s. XV - XVI; Durdík, T.: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Praha 2000, s. 19 a 117 - 118. 12) Termín "celní kolo" je nejspíše odvozen od skutečnosti, že na starých mapách byl pro celníci užíván symbol kolečka s křížkem, což však vůbec nevyhovovalo o její podobě. U nás nemá tento pojem tradici. V případě lokality u Valů (viz dále text) jde sice o termín odvozený z pomístního názvu, je však chybně používán jako termín obecný. 13) Klasifikaci "strážiště" se zabýval J. Bašta, který stanovil, že takováto lokalita by měla mít především dobrý výhled a převýšení, měly by na ni být soustředěny archeologické nálezy dokazující její využití v kontextu doby a nemusela být opevněna. Bašta, J.: K otázce poznání a interpretace strážišť, in: Ročenka Klubu Augusta Sedláčka, s. 47 - 49, Plzeň 1987. 14) Šálek, J. - Mika, Z. - Tresová, A.: Rybníky a účelové nádrže, Praha 1989, s. 89. 15) Nováček, J.: Péče o rybníky a jejich zařízení, Praha 2000, s. 15 - 16; Šálek, J.: Rybníky a účelové nádrže, Brno 2001, s. 47. 16) Schmidtová, A.: ed., Jan Dvbravii De Piscinis ad Antonium Fuggerum, in: Sborník filologický I.1, Praha 1953, s. 39; Schmidtová, A.: ed., Jan Dvbravii: O rybnících. Věnováno Antonínu Fuggerovi. Základní dílo starého českého rybníkářství, in: Sborník filologický I.2, Praha 1953, s. 43. 17) "Incile est antem locus depressus ad latus fluminis, ex eo dictus, quod incidatur. Quippe inciditur uel lapis uel terra, unde primum aqua ex flumine in piscinas agi possit.", "Septa sunt quae ad incile opponuntur aquae deriuandae compellendaeue ex flumine causa, siue ea lignea sunt sine lapidea siue qualibet alia materia sint, ad continendam transmittendamque aquam excogitata." Mommsen, T. - Krueger, P. - Watson, A.: ed., The Digest of Justinian, vol. IV, Philadelphia 1985, s. 599. 18) Šálek, J.: c.d., s. 43; Šálek, J. - Mika, Z. - Tresová, A.: c.d., s. 105. 19) Šálek, J.: c.d., s. 44; Šálek, J. - Mika, Z. - Tresová, A.: c.d., s. 107 - 109. 20)

Schmidtová, A.: *Iani Dvbravii, c.d.*, s. 39; Schmidtová, A.: *Jan Dvbravius, c.d.*, s. 43. 21) O nich např.: Malý, F. - Patera, A.: *Historická vodohospodářská zařízení a objekty ve Slavkovském lese*, in: *Arnika* 7, s. 254 - 258, *Mariánské Lázně 1984*; Buchtele, Z.: *Středověké osídlení a jiné zajímavosti v západní části Slavkovského lesa*, in: *Arnika* 39, s. 22 - 24, *Mariánské Lázně 1995*; Beran, P. - Jangl, L. - Majer, J. - Souček, P. - Wagenberth, O.: *1000 let hornictví cínu ve Slavkovském lese*, Sokolov 1996, zvl. s. 47 - 51. 22) Buchtele, Z.: *Objev neznámého ringvalu v údolí pramenitého potoka u Těšova*, in: *Arnika* 46, s. 22 - 23, *Mariánské Lázně 1998*; Buchtele, Z.: *Další tvrziště u Těšova*, in: *Hláška XII, č. 2*, s. 29, *Plzeň 2001*. 23) Švandrlík, R.: *Těšovský kruhový val objeven!*, in: *Arnika* 12, s. 48, *Mariánské Lázně 1979*; Úlovec, J.: *Hrady*, s. 218 - 219. 24) Buchtele, Z.: *Objev neznámého zemního díla u obce Valy*, in: *Arnika* 46, s. 7 - 8, *Mariánské Lázně 1998*. 25) Buchtele, Z.: *Podivný terénní útvar u Sklářů*, in: *Hláška XII, č. 1*, s. 13 - 14, *Plzeň 2001*. 26) Rožmberský, P.: *Drmoul, Panský Vrch a Skelná Huť*, in: *Hláška V, č. 1*, s. 4 - 5, *Plzeň 1994*; Úlovec, J.: *O bývalých tvrzích v Drmoulu, na Panském Vrchu, v Trstěnicích, Horní Vsi a v Skelné Huti*, in: *Sborník Chebského muzea*, s. 28 - 46, *Cheb 1995*, s. 28 - 33, 38 a 40 - 41; Úlovec, J.: *Hrady*, s. 39 - 4; Buchtele, Z.: *Tvrziště Drmoul a Panský Vrch*, in: *Hláška XII, č. 1*, s. 1 - 3, *Plzeň 2001*. 27) Úlovec, J.: *O bývalých tvrzích*, s. 38 a 41; Úlovec, J.: *Hrady*, s. 41. 28) Buchtele, Z.: *Tvrziště Drmoul*, s. 2 - 3. 29) Úlovec, J.: *Hrady*, s. 39; Buchtele, Z.: *Tvrziště Drmoul*, s. 1. 30) Buchtele, Z.: *Boněnovská tvrz*, in: *Arnika* 19, s. 238, *Mariánské Lázně 1981*. 31) Buchtele, Z.: *Boněnovská tvrz*, s. 238. 32) *Shodné Procházka, Z. - Úlovec, J.: Hrady 1*, s. 12 - 13. 33) *Procházka, Z. - Úlovec, J.: Hrady 1*, s. 36; Buchtele, Z.: *Co přinesl terénní průzkum v obci Dolní Kramolín (okres Tachov)*, in: *Arnika* 47, s. 26 - 29, *Mariánské Lázně 1999*. 34) Buchtele, Z.: *Co přinesl terénní průzkum*, s. 28. 35) Buchtele, Z.: *Co přinesl terénní průzkum*, s. 28. 36) *Procházka, Z. - Úlovec, J.: Hrady 1*, s. 36; Buchtele, Z.: *Co přinesl terénní průzkum*, s. 28 - 29. 37) *Procházka, Z. - Úlovec, J.: Hrady 1*, s. 36. 38) Buchtele, Z.: *Co přinesl terénní průzkum*, s. 29. 39) *V roce 1228 byla ves v držení kláštera Teplá. V období zmatků po vymření Přemyslovců se ji zmocnil Arkleb z Tisové, jehož zdejší tvrz v roce 1319 nechal dobýt Jan Lucemburský a vrátil ves klášteru*, *RBM I*, s. 338 - 339 č. 55; *RBM III*, s. 212 č. 516 a s. 231 - 232 č. 552. 40) Úlovec, J.: *Hrady*, s. 35 - 36. 41) Buchtele, Z.: *Objev a zaměření opevněného místa v Dolním Žandově*, in: *Arnika* 47, s. 31 - 33, *Mariánské Lázně 1999*; Buchtele, Z.: *Objev a zaměření opevněného místa v Dolním Žandově*, in: *České památky 11, č. 1 - 2*, s. 16 - 18, *Plzeň 2000*. 42) Úlovec, J.: *Hrady*, s. 36. 43) Buchtele, Z.: *Zaniklé středověké osady a osídlení v sz části Slavkovského lesa*, in: *Arnika* 40, s. 19 - 21, *Mariánské Lázně 1995*, s. 19. 44) *RBM II*, s. 1188 č. 2716. 45) *Shodné Profous, A. - Svoboda, J.: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny, díl IV. S - Ž*, Praha 1957, s. 321; Roubík, F.: *Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách*, Praha 1959, s. 127. 46) Buchtele, Z.: *Manský dvůr - Lehennhof*, URL (<http://www.egeria.cz/clanky/8.htm>) 31. 1. 2002. 47) Buchtele, Z.: *Manský dvůr - Lehennhof*. 48) Buchtele, Z.: *Zaniklé středověké osady*, s. 19. 49) *To je však autorem*

jednoznačně odmítnuto tvrzením: "možnost, že by se jednalo o starou cestu jednoznačně vylučují, protože terénním průzkumem byla síť cest podrobně lokalizována". Buchtele, Z.: *Zaniklé středověké osady*, s. 19. 50) Buchtele, Z.: *Ostrožny u Horního Žandova*, in: *Hláška XII, č. 3*, s. 42 - 43, *Plzeň 2001*. 51) Buchtele, Z.: *Ostrožny u Horního Žandova*, s. 43. 52) Buchtele, Z.: *Ostrožny u Horního Žandova*, s. 43. 53) Buchtele, Z.: *Ostrožna u Podlesí*, in: *Hláška XI, č. 2*, s. 27, *Plzeň 2000*. 54) Švandrlík, R.: *Kde ležela zemská brána*, s. 32; Buchtele, Z.: *Kynžvartské celnice?*, in: *Hláška XI, č. 1*, s. 7 - 8, *Plzeň 2000*; Buchtele, Z.: *Mýtní louka - Mautwiese*, in: *České památky 11, č. 1 - 2*, s. 20 - 21, *Plzeň 2000*. 55) Buchtele, Z.: *Kynžvartské celnice?*, s. 8; Buchtele, Z.: *Mýtní louka - Mautwiese*, s. 21 - 22. 56) Buchtele, Z.: *Mýtní louka - Mautwiese*, s. 21 - 22. 57) Buchtele, Z.: *Lískovec. Rekonstrukce*, in: *Arnika* 43, s. 3 - 5, *Mariánské Lázně 1996*, s. 4; Buchtele, Z.: *Dvůr Lískovec (Zaječák) - stará celnice u obce Valy*, in: *Sborník Chebského muzea 1998*, s. 28 - 40, *Cheb 1999*, s. 30 - 34. *Na tomto místě je však třeba odmítnout teorii Z. Buchteleho o vazbě dvora na šlechtický rod Buziců, konkrétně větev Zajiců. Jediným příslušníkem tohoto rodu, který působil ve zdejší oblasti, byl Oldřich z Valdeka, který zastával v letech 1253 - 1262 úřad loketského purkrabího a v letech 1262 - 1264 byl královským číšníkem. Od něj sice pochází větev Zajiců, ale oblast okolo Valů patřila k Plzeňsku a ne k Loketsku. Nejbližší statky Buziců leží v podhůří Brd v okolí hradů Homberku, Rožmütálu a Valdeka. Šimák, J. V.: *Kronika Československa I. doba stará 2.*, Praha 1924, s. 326 - 327; Růžek, V.: *Česká znaková galerie na hradě Lauflu u Norimberka z roku 1361. Příspěvek ke skladbě královského dvora Karla IV.*, in: *Sborník archivních prací* 38, s. 37 - 311, *Praha 1988*, č. 24 s. 184 - 185 a č. 63 s. 213 - 214; Vaniček, V. a kol.: *Velké dějiny země Koruny české, svazek II. 1197 - 1250*, Praha - Litomyšl 2000, s. 201. 58) Buchtele, Z.: *Dvůr Lískovec (Zaječák)*, s. 28 - 30. 59) Buchtele, Z.: *Tady nikdy nic nebylo*, s. 10; Švandrlík, R.: *Historická památka*, s. 5 - 6; Švandrlík, R.: *Kde ležela zemská brána*, s. 33; Švandrlík, R.: *Záhada ringvalů*, in: *Arnika* 28, s. 291 - 293, *Mariánské Lázně 1991*; Šebesta, P.: *Archeologický výzkum "strážště" u Nimrodu*, s. 3 - 5; Buchtele, Z.: *Tvrziště u Nimrodu v souvislosti s okolním osídlením*, in: *Arnika* 45, s. 7 - 8, *Mariánské Lázně 1997*; Úlovec, J.: *Hrady*, s. 148 - 149; Buchtele, Z.: *Objev tvrziště u Nimrodu a lokalizace zaniklé středověké osady Pingarten - Včelná*, in: *České památky 10, č. 1*, s. 16 - 19, *Plzeň 1999*; Buchtele, Z.: *O tvrzišti Nimrod*, in: *Hláška XI, č. 3*, s. 41 - 42, *Plzeň 2000*. 60) Šebesta, P.: *Archeologický výzkum "strážště" u Nimrodu*, s. 3 - 5. 61) Šebesta, P.: *Archeologický výzkum "strážště" u Nimrodu*, s. 5. 62) Buchtele, Z.: *Objev tvrziště u Nimrodu*, s. 18 - 19. 63) Šebesta, P.: *Archeologický výzkum "strážště" u Nimrodu*, s. 5. 64) Buchtele, Z.: *Kynžvartské celnice?*, s. 7 - 8; Buchtele, Z.: *Velká louka - Grossenwiese*, in: *České památky 11, č. 1 - 2*, s. 20 a 22 - 23, *Plzeň 2000*. 65) Buchtele, Z.: *"Wastlberg" nově objevené a lokalizované tvrziště v Horních Lazech*, in: *Arnika* 46, s. 25 - 26, *Mariánské Lázně 1998*; Buchtele, Z.: *Wastlberg u Lazů*, in: *Hláška XII, č. 3*, s. 44 - 45, *Plzeň 2001*.*

Povrchový průzkum Hrádku u Štědré

Zdeněk Procházka

Plní dojmů z nečtinské konference Dějiny staveb 2001 vyrazili jsme ještě téhož dne s Petrem Rožmberským a Veronikou Machovou na nedaleký Štědrý Hrádek. Zbytky zapomenutého hradu mě natolik zaujaly, že jsem je opakovaně navštívil, abych jej lépe poznal a zaměřil jeho plán.

Hrad uváděný v literatuře pod názvem Štědrý Hrádek, Hrádek nebo Štědrá, stával 1,5 km severovýchodně od vsi Štědré (okres Karlovy Vary). Zbytky hradu se rozkládají na strmém ostrohu, který se vypíná nad údolím Boreckého potoka. Přimo pod hradem leží mlýn jistě středověkého založení, který je přístupný komunikací z nedaleké vsi Borek. Úvoz staré cesty, která od mlýna stoupala přímo ke hradu, je v terénu velice dobře patrný. Hlavní přístupová cesta přicházela ke hradu od Borku, nejprve mírně stoupala na vrchol planiny před hradem, z níž mírně klesajícím terénem sestupovala přímo do prostoru předhradí. Tento zcela nechráněný přístup ke hradu do značné míry ovlivnil postupně se zdokonalující opevnění Hrádku, které probíhalo především v 15. století.

Hrad se skládal ze dvou částí: na jihovýchodě se rozkládalo obdélné předhradí, jehož vnitřní prostora dosahovala velikosti 60 x 150 m, a vlastního hradu vybudovaného na půdorysu trojúhelníka, jehož nejdelší strana byla dlouhá 80 m. Jádro, ačkoliv obehnané společnou hradbou, tvořily dva poměrně izolované celky - v čele dispozice stál skalní výchoz, který nesl na svém temeni zástavbu neznámé podoby s příhradkem obsahujícím další stavbu a cisternu na vodu. Za ním o něco níže se rozkládalo nádvoří ukončené lichoběžným palácem. Hrad od předhradí odděloval téměř 35 m široký příkop vytesaný do skály. Další hluboký šijový příkop odřízl hrad od snižujícího se ostrohu na západě.

Prostor předhradí, které bylo jen lehce opevněno, tvoří rovná plocha mírně se svažující k severu. Při jejím jihovýchodním okraji se zvedá kruhový útvar, jehož základem je skála upravená na zemní baštu. Tato fortifikace, jejíž vnitřní prostor dosahuje průměru kolem 15 m, je obrácena proti příjezdové cestě. Ta se těsně před baštou štěpí na dvě komunikace, které při bocích bašty směřují ke hradu. Předsunutá fortifikace, jenž měla chránit hrad od snadno přístupného jihovýchodního předpolí, vznikla pravděpodobně v době, kdy hrad vlastnil husitský hejtman Jakoubek z Vfesovic.

Součástí předhradí byl také objekt vystavěný na upravené ploše pod jižní hranou svahu v místech, kde na předhradí vstupuje stará cesta stoupající svahem od mlýna položeného pod hradem. Při severozápadním okraji předhradí se zvedá nevelký mohylovitý útvar, jehož funkce nám při současném poznání lokality uniká.

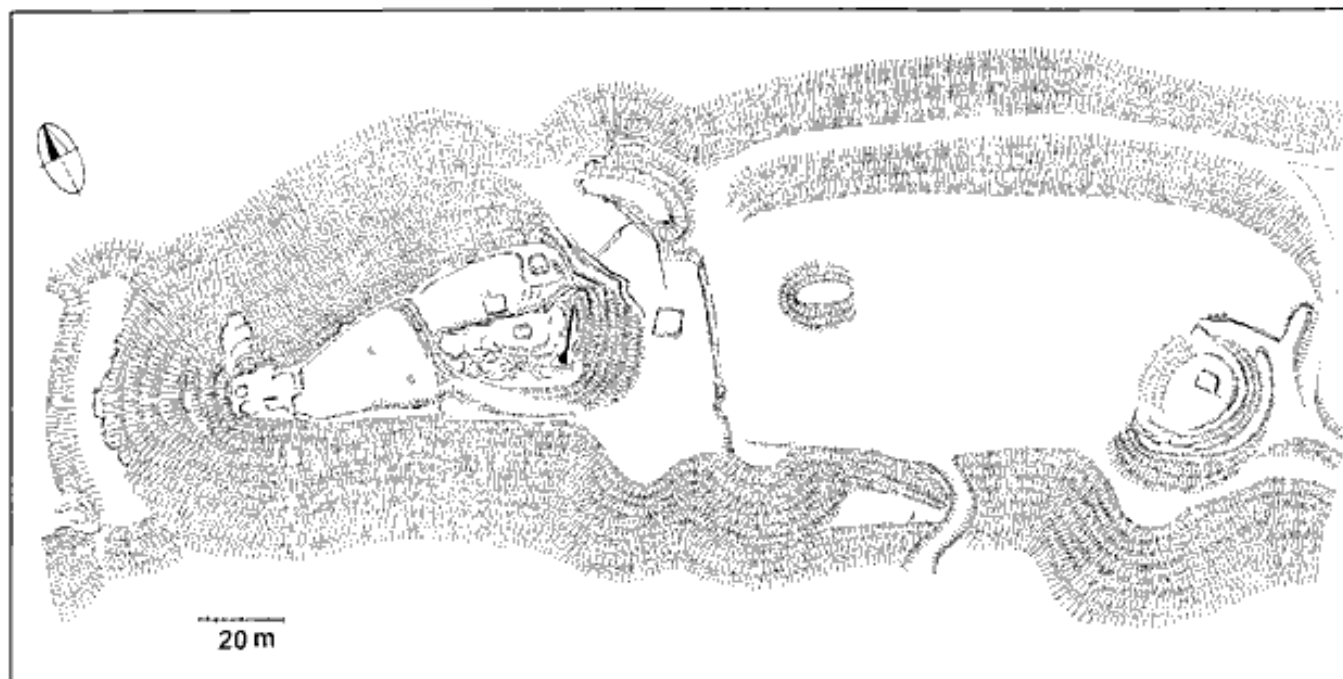
Stará přístupová cesta vedla zřejmě pod severozápadním okrajem předhradí a stáčela se k jihu, kde vstoupila na dno příkopu. Zachovány jsou i stopy cesty směřující ke hradu při protilehlé straně předhradí. Povrchovým průzkumem není možné zjistit, která z cest je původní a která vznikla v době, kdy hrad sloužil jako zdroj stavebního materiálu.

Brána do vlastního hradu se nacházela při jižním okraji vnitřní fortifikace. Byla nejspíše přístupná dřevěnou rampou. Přemostění 35 m širokého a poměrně hlubokého příkopu se jeví jako méně reálné. V čele hradní dispozice se tyčí mohutný skalní blok, jehož čelo bylo opletováno a zesíleno kamennou hradbou, která uzavírala celou jihovýchodní stranu hradu. Síla zdi dosahovala minimálně 2 m, její vnitřní líc však není viditelný. V malém vrypu 20 x 30 cm, založeném na vrcholu skalního bloku, který zde na jaře v roce 2001 vykopali amatéři s detektorem, je zachován krátký úsek lícovaného zdiva. Pokud by se skutečně jednalo o vnitřní líc popisované zdi, dosahovala by její síla asi 5 m. Existence štítové zdi stojící jako kamenná hráz proti zcela nechráněné a rovné ploše předhradí by zde měla jistě své opodstatnění. V návaznosti na obranu této nejhůře chráněné strany hradu byla vybudována i již zmíněná předsunutá bašta. Pravdivost této domněnky by mohla jednoznačně prokázat malá zjišťovací sonda.

Výrazný skalní útvar hrál velice důležitou úlohu při aktivní i pasivní obraně hradu. Na upraveném povrchu skalního bloku jsou viditelné stopy přitěsání. Výrazná je hrana obdélného otvoru vytesaného do skály, patrně sklípku, jehož vnitřní prostor je dnes zasypán. Je velice pravděpodobné, že jádro nejstaršího hradu stávalo právě zde. Starý přístup na skálu vedl od jihozápadu, kde jsou ve skalní rozsedlině vytesány ještě dnes dobře patrné stupně schodiště. U paty skály stálo několik menších staveb, jejichž zadní pečlivě přitěsané stěny jsou na skále dobře viditelné.

Přimo pod severní stěnou skaliska se otevírá otvor rozměrné cisterny na dešťovou vodu o stranách asi 4 x 5 m. Její vnitřní prostor byl přístupný otevřenou chodbičkou se schodištěm dosahující šířky 160 cm. V současné době dosahuje hloubka cisterny kolem 450 cm. Patrně v letech 1998 - 1999 bylo z nádržky vybráno 200 - 250 cm zasypu. Destrukce vyplňující šachtu byla rozsypana na dno poměrně vzdáleného příkopu a zamaskována humusem. Zásyp nádržky obsahoval velké kusy vypálené mazanice, zlomky cihel, prejšů a dlažby, které vykazovaly stopy druhotného přepálení. Východně od cisterny v severovýchodním nároží centrální části hradu stál prostorný objekt zachovaný ve výrazném terénním reliktu. Naproti cisterně, na terénní hraně svahu, jsou patrné stopy obvodové hradby.

Část úzkého skalního ostrohu, ukrytou za skaliskem, vyplňovalo trojúhelné nádvoří, v jehož vrcholu stával palác. Současná úroveň nádvoří je situována asi o 3 m níže než přední část jádra. Prostor nádvoří je dnes zcela rovný. V jeho přední jihovýchodní části vystupuje místy na povrch rostlá skála. Vrstvy destrukce jsou zde zřejmě poměrně nízké a je proto velice pravděpodobné, že také Štědrý Hrádek patřil k těm hradům, které se po zániku staly zdrojem kamene pro stavby v okolí, především hrádecký mlýn a blízkou ves Borek. Zdivo obvodové hradby je ve výrazném valovitém útvaru zachováno po celé jižní straně jádra.

Celková situace Hrádku u Štědré (zaměření pásmem z r. 2001, Z. Procházka)

Na konci vyšší části ostrohu, založen na dalším ze skalních výchozů, stával lichoběžný palác. Jeho poloha na skálce, strmící nad hlubokým údolím, byla velice příhodná. Návštěvník hradu si dnes může prohlédnout poměrně dobře zachovaný interiér spodní části budovy tvořený dvouraktem. Jedná se zřejmě o mírně zapuštěné přízemí budovy, od jejíž podlahy můžeme přibližně odvodit i výškovou úroveň bývalého nádvoří. Dvě souběžné valené klenuté prostory jsou propojeny klenutým průcho-dem s otiskem po vylomeném kamenném portálu. Současná výška podzemních prostor dosahuje 250 cm. Lépe dochována je levá místnost, do níž vede provizorně upravený vstup. Nádvoří strana paláce je v celé délce zřícená, její průběh by bylo možné zachytit po odklizení sutí. Dochovaná délka levé prostory dosahuje dnes minimálně 10 m, šířka zadní stěny činí 3 m, upředu se její prostor rozšiřuje na 440 cm. Souběžný trakt dosahuje obdobných rozměrů, je však více poškozen, jeho kratší strany jsou zasypané destrukcí. Podzemní prostory jsou dnes využívány trempy, kteří mají ve své rezidenci nainstalována primitivní kamna a dřevěné palandy. Severozápadní část paláce obsahovala snad ještě další prostor, jehož vnitřní roh je odhalen v jedné z terénních depresí. Může se však jednat o zbytky úzkého parkánu, který palác snad obklopoval na jihu a západě. Nad zvlněný terén, který dnes tvoří úroveň prvního nadzemního podlaží, vystupují zbytky střední příčky paláce. Obvodové zdivo stavby je v současné době neměřitelné.

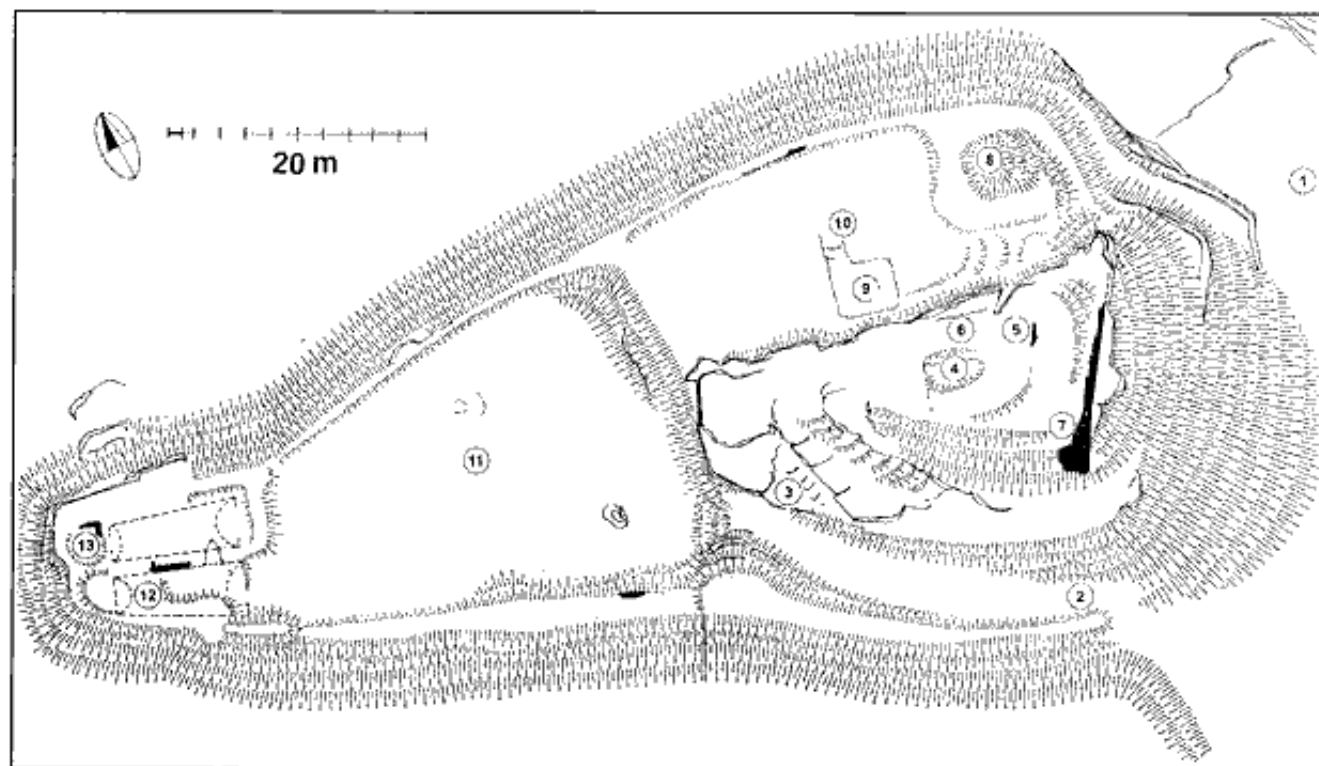
Za palácem spadá ostroh strmě dolů, ale ještě zcela nekončí. Jeho nižší část pokračuje dál a končí teprve u blízké železniční trati. Právě v místech zlomu je vylá-mán hluboký severozápadní příkop, který zdokonaloval fortifikační systém hradu od severozápadu.

V době těsně před mojí první návštěvou hradu zkoušel své štěstí ve zříceninách majitel detektoru, který zde vykopal asi 30 drobnějších vrypů. Ve své činnosti pokračoval i na předhradí. Nalezené předměty, o které neměl zájem, nechával v otevřených výkopech. Jednalo se především o nábojnice ze 2. světové války, dráty, plechovky,

pivní zátky a drobné mince ze šedesátých až osmdesátých let 20. století. Pouze několik vrypů bylo při pozdější prohlídce sterilních, zde snad neznámý hledač ve své nezákonné činnosti úspěšný. K závažnějšímu narušení lokality došlo z archeologického hlediska v prostoru cisterny, z níž bylo vytěženo 2,5 m zasypu. Na tyto negativní zásahy, které byly ve stejný den zjištěny i na nedalekém hradu Nevděk u Žlutic, upozornil již na stránkách Hlásky P. Rožmberský.

Dějinám hradu a dvěma dalším panským sídlům, stávajícím přímo ve Štědré, se nedávno věnoval v Historickém sborníku Karlovarska J. Úlovec. Na tuto studii odkazují všechny zájemce o podrobnější dějiny hradu.

Nejstarší zmínky o Hrádku u Štědré se vztahují k roku 1360, kdy jsou predikátem z Hrádku doplněna jména bratří Racka a Jindřicha, jejichž rodová příslušnost však není bezpečně prokázána. Původní hrad zaujal zřejmě vrchol skalního bloku a teprve postupem času se rozrůstal do dnešní velikosti. Do počátku 15. století střídali hrad rychle majitelé. K nejvýznamnějším událostem v dějinách Hrádku dochází po roce 1413, kdy byl jeho majitelem Vilém Bukovina z Pnětluk. Vilémův hrad patrně násilím opanoval Jindřich z Plavna a vedl odtud válku proti českému králi Václavu IV. V roce 1418 královské vojsko oba Jindřichovy hrady - Hasištejn i Hrádek u Štědré - dobylo a obsadilo. Vilém sice dostal hrad zpět, ale ten byl vyplněný a patrně i vypálený. Požár hradu nebo alespoň části jádra situovaného na skalním výchozu dokládají vypálené kusy mazanice a opálené cihly vyplňující šachtu cisterny. Četná spáleniště byla prokázána i v některých vrypech vykopaných na hradě hledači pokladů. Král Zikmund povolil Vilémovi patrně záhy po roce 1418 zpustlý hrad obnovit. Zpráva o této listině je citována v zápisu z roku 1456. Spory o panství Štědrá a jeho jednotlivé části pokračují však po celý zbytek 1. poloviny 15. století, kdy Vilém přichází o některé vsi, které ke Hrádku náležely. V této nestálé době, patrně veden strachem z dalších majetkových ztrát, zapsal 30. srpna 1445 hrad Štědrá s příslušenstvím mocnému sousedu a ostří-

Hrádek u Štědré (zaměření jádra roku 2001, autor textu). 1) příkop odděluje jádro od předhradi, 2) místo brány, 3) upravený vstup na skalní blok, 4) prohlubeň s přitesanými hranami, 5) líc zdíva, 6) přisekaná skála, 7) hradba, 8) objekt v nároží, 9) cisterna na dešťovou vodu, 10) přístup do cisterny, 11) nádvoří, 12) podzemní prostory paláce, 13) roh zdíva

lenému válečníku Jakoubkovi z Vřesovic a jeho synu Janovi. Bývalý hejtman husitských vojsk vlastnil sousední panství Žlutice, kde nechal v těsné blízkosti města vybudovat hned dvě významné fortifikace - předsunuté opevnění Mazanec a hrad Nevděk. Je velice pravděpodobné, že právě Jakoubek nechal zmodernizovat opevnění Hrádku a v jeho předpolí vybudovat předsunutou baštu. Hrad zřejmě sloužil i nadále za sídlo Vilémovi z Pnětluk, ale vojensky byl jako opevněný bod panství využíván Jakoubkem. Zpráva z Durdíkových Hradů (1999, 541), která hovoří o tom, že je hrad roku 1453 uváděn již jako pustý, není historickými prameny ověřena.

Po letech ale Vilém Bukovina zapomněl na smlouvu s Jakoubkem a hrad roku 1461 znovu zapsal své druhé ženě Anežce Medkové z Valdeka a jejímu otci. Ze sporu, který nastal, vyšel vítězně Jakoubek z Vřesovic, který ale Štědrá roku 1488 prodal bratřím z Gutštejna. Po prodeji připadl Hrádek k dílu, který vlastnil Jan z Gutštejna.

Zprávy o osudech Hrádku na konci 15. století se nám sice nedochovaly, je ale velice pravděpodobné, že i zde, stejně jako na jiných gutštejnských hradech tohoto období, byla soustředěna posádka, která plnila rozkazy urozených lapků erbu tří parohů. V roce 1506 Jan z Gutštejna Hrádek prodal Plavenským, kteří jej připojili k sousednímu panství Prohořský Hrádek. Patrně zakrátko nato neobývaný hrad zanikl. Po celou 1. polovinu 16. století se již prameny zmiňují pouze o vsi Štědrá a pustý hrádek není v historických pramenech uváděn.

Literatura: Durdík, T. 1999: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Praha, s. 541. Rožmberský, P. 2001: Hláška, ročník XII, 2001, č. 3, s. 47. Sedláček, A. 1905: Hradby, zámky a tvrze Království českého XIII, Praha, s. 210 - 211. Úlovec, J. 2000: Hrad Hrádek a tvrz a zámek Štědrá, Historický sborník Karlovarska VIII. Karlovy Vary, s. 3 - 25.

Drobnosti, dodatky, opravy, informace, zajímavosti, ohlasy

Archeologie středověku

Ve dnech 17. - 21. září 2001 proběhla v Brtnici a Panské Lhotě u Jihlavy XXXIII. mezinárodní konference archeologie středověku, s hlavním tématem "Hrady a jejich úloha ve středověkém vojenství a osídlení". Součástí konference byla i návštěva zámku v Brtnici a hradu Rokštejna. Veškeré přednesené referáty a příspěvky představené v panelové diskusi opět vyjdou ve sborníku *Archaeologia historica* v polovině roku 2002. Sborník je možno objednat u Muzejní a vlastivědné společnosti v Brně.

František Kocman

K Horním Kozolupům

Ves s názvem Kozolupy se vyskytuje v západních Čechách hned dvakrát. Minulost si zavedla pro jejich rozlišení různé přívlastky. Pro Kozolupy u Města Touškova se vžil označení "Dolní" (dnes Kozolupy, o. Plzeň - sever) a pro Kozolupy u Slavic nedaleko Černošína na Stříbrsku označení "Horní" (dnes Horní Kozolupy, o. Tachov). O dějinách Dolních Kozolup bylo napsáno již několik článků a byly zmíněny také v obsáhlejších souhrnných pracích (Bělohlávek 1985; Brachtel - Švábek 1986; Pelikán 1950). O dějinách Horních Kozolup na Stříbrsku se zmiňuje jen souborná práce o šlechtických sídlech na Tachovsku panů Z. Procházky a J. Úlovce (1988, 46). Zde ovšem

zminěná práce nezachytíla určitý detail, který se autorovi podařilo zjistit v rámci jeho vlastních archivních průzkumů. Tento postřeh vypovídá zajímavou informaci o Horních Kozolupcích, která je ovšem také ve spojitosti s Kozolupy Dolními.

Abychom se dostali ke společnému "okamžiku" dějin obou vesnic, je třeba se rozezpát nejdříve o vsi "Dolní", jak na tom byla na počátku 17. století. Většinu vesnice vlastnilo tehdy město Plzeň, jenž ji prodalo roku 1633 Bartoloměji Stehlikovi z Čenkova (Brachtel - Švábek 1986, 29). Tehdy ve vsi ještě existoval svobodnický dvůr, kde roku 1603 seděl Šťastný (Felix) Ůlický z Plešnic (Marat 1869, 64). Jeho otec při dělení majetku s bratrem Josefem obdržel za díl statek Plešnice. Poté co zemřel, jeho synové, již jmenovaný Šťastný, dále Jan, Jindřich, Brikcí zletil a Mikuláš a Josef nezletil, prodali roku 1600 Plešnice strýci Josefovi (Sedláček 1907, 156). O některých z těchto bratrů už nemáme dále žádné zprávy. K roku 1615 ale vlastní již zminěný svobodnický dvůr v Dolních Kozolupcích, předtím náležející Felixovi, jeho bratr Mikuláš (Sedláček 1869, 54). Jak a proč se tato změna stala, o tom nemáme žádné zprávy, tak jako o dalších osudech Šťastného Ůlického z Plešnic. Mikuláš Ůlický se podle A. Sedláčka (1907, 156) roku 1610 oženil s Dorotou Nebilovskou z Drahožbuze a žil v Netunících; na svobodnictví v Dolních Kozolupcích by tedy musel přesídlit mezi lety 1910 a 1915. Na Netunících byl roku 1615 jiný příslušník rodu, Apolon Ladislav Ůlický z Plešnic (Sedláček 1869, 50).

Svobodnický dvůr v Dolních Kozolupcích ani Mikuláš dlouho nevlastnil, neboť ho roku 1625 koupil další ze sourozenců Ůlických z Plešnic, totiž Jindřich. Ten seděl asi od 1616 v Cebivě. Určitě ne na tvrzi, která tehdy byla v majetku Strojnických, ale zřejmě na některém dvoře, asi s nějakými závazky vůči vrchnosti. Tento Jindřich měl dle A. Sedláčka (1907, 156) zemřít před rokem 1634. O svobodném dvoře v Kozolupcích víme, že byl prodán buď podle A. Sedláčka (1907, 156) roku 1634 nebo podle L. Lábka (1931, 126) roku 1635 Jindřichem Ůlickým z Plešnic Bartoloměji Stehlikovi z Čenkova, majiteli vesnice Dolních Kozolup. Jestliže platí Sedláčkova datace Jindřichova úmrtí (před r. 1634), tak se zdá, že již prodával nikoli otec, ale syn. Jindřich Ůlický z Plešnic totiž zanechal syny Purkarta Jana, Jindřicha Jiřího a dceru Voršilu (Sedláček 1907, 156).

K nějakým blíže neurčeným okolnostem tohoto prodeje se váže také dopis či spíše jeho zlomky nejasné datace, nacházející se v Městském archivu v Plzni. Archiváři dopsané datování je položeno do doby po roce 1634, ale ve zlomcích zachovaného textu se nachází datum 1628. Důležitá je ale jedna věc: v dopise se nachází pro nás důležitá titulatura "urozený a statečný rytíř pan Jindřich Ůlický z Plešnic a v horzejších Kozolupcích" (Městský archiv v Plzni, Registratura městské rady IX, f. 1071).

Uvedená titulatura, ať již náleží mladšímu nebo staršímu z obou Jindřichů, jasně ukazuje na sídlení šlechtice v dané lokalitě. Ale v Horních Kozolupcích nemáme zprávy o nějaké posloupnosti panských sezení. Než veškeré zboží v této lokalitě připadlo k Lestkovu a následně ke Krasíkovu, připomíná se ojedinele, že část vlastnil roku 1457 Jan Drzděf z Hrádku a z Kozolup. Derou se při tom na svět myšlenky, že by se v Jindřichově případě nemohlo jednat o držení celé vsi nebo její podstatné části, ale o majetek nižšího řádu. To může dokazovat označení "a v Horzejších Kozolupcích", přičemž hláska "v" se často spojuje v predikátech se sezením drobné šlechty v některých městech či vesnicích, které nebyly jejich majetkem (například Jan Muchek z Bukova a v Dýšině - Sedláček 1905, 233). Můžeme tedy mluvit nejspíše o dvoře, patrně v nějakém závislém postavení, nesvobodném, ovšem se svobodným majitelem. Na rod Ůlických z Plešnic se donedávna dochovála památka v roce 1950 zbořeném hornokozolupském kostele, kde podle farní kroniky měl být na lavici vyobrazen vedle dalších znaků také erb se džbánem, který se nachází ve štítě a v klenotu znaku rodu Ůlických z Plešnic. Bohužel je tato lavice ztracena (Pro-

cháзка - Ůlovec 1988, 46; Procháзка 1998, 98). Vzhledem k tomu, že pod hornokozolupskou farností náležela i Cebiv, je tu také možnost, že znak je památka na dobu, kdy Jindřich Ůlický sídlil v Cebivě.

Slo-li o Jindřicha Jiřího, z nuzného postavení jej dostal pravděpodobný sňatek s vdovou po příbuzném Kryštofu Jím Ůlickém z Plešnic, Annou Lidmilou Ůlickou rozenou Černinkou z Chudenic, asi po roce 1639, čímž se stal majitelem statku Ůlic. Jeho polovinu jí odkázal roku 1674, kdy se naposled připomíná (Sedláček 1905, 164; Státní ústřední archiv v Praze, DZV 115 E 11).

Z tohoto krátkého rozboru vyplývá, že v Horních Kozolupcích se nacházelo v 1. polovině 17. století po pravděpodobně krátkou dobu vладыcké sedění, nejspíše velmi chudého vzezření, jen málo odlišné od dvorů sedláků žijících ve vesnici, které by bylo jen velmi těžké v dnešní době identifikovat, což by byla ale velmi záslužná práce.

Literatura: **Bělohávek**, M. a kolektiv 1985: Hradý, zámky a tvrže v Čechách, na Moravě a ve Slezsku IV. Praha: **Brachtel**, O. - **Švábek**, V. 1986: Kozolupy. Ročenka Klubu Augusta Sedláčka I. část, Plzeň: **Lábek**, L. 1931: Potulky po Plzni staré a nové. Plzeň: **Marat**, F. 1898: Soupis poplatnictva 14 krajův Království českého z r. 1603. Praha: **Pelikán**, J. 1950: Kozolupy u Touškova. Časopis Společnosti přátel starožitností LVIII. Praha: **Procháзка**, Z. 1998: Konstantinovy Lázně, Bezdrůžice a okolí. Historicko - turistický průvodce č. 10. Domažlice: **Procháзка**, Z. - **Ůlovec**, J. 1988: Hradý, zámky a tvrže okresu Tachov I. Tachov: **Sedláček**, A. 1869: Rozvržení sbírek a berní r. 1615 dle usnesení sněmu generálního nejvyššími berníky učiněné. Praha: **Sedláček**, A. 1905: Hradý, zámky a tvrže Království českého XIII. Praha: **Sedláček**, A. 1907: Ůlický z Plešnic. Ottův slovník naučný XXVI. Praha.

Václav Chmelír

Z. Fišera: Hradý a tvrže na Mladoboleslavsku

Okresní muzeum Mladá Boleslav vydalo publikaci Zdeňka Fišery „Hradý a tvrže na Mladoboleslavsku“. Jedná se o první souhrnný popis všech staveb uvedeného typu na mladoboleslavském okrese, a to včetně těch, které byly později přestavěny na zámky či na budovy jiného charakteru a účelu, a rovněž včetně zaniklých či nedoložených objektů.

Autor publikace žije v Jilemnici. Ačkoliv působí v jiném oboru (je strojívedcem), stal se díky mnohaletému zájmu o problematiku středověkých opevněných staveb skutečným odborníkem. Na Mladoboleslavsku strávil stovky hodin při terénních výzkumech a probádal přitom obdivuhodné množství často špatně dostupných a devastovaných objektů a prostudoval řadu archivních materiálů. Díky tomu mohl popsat jak historický, tak i stavební vývoj a podobu jednotlivých lokalit. Velká většina hradů a tvrží je v knize navíc zachycena na fotografiích Vlastislava Koptívy, u všech státi jsou také umístěny půdorysné či polohopisné plány. Barevná příloha obsahuje záběry nejvýznamnějších zámeckých a hradních areálů, nepostradatelnou součástí knihy je soubor map s lokalizací jednotlivých staveb či jejich pozůstatků.

Historický úvod ke knize napsali odborní pracovníci Okresního muzea Mgr. Pavel Sosnovec a PhDr. Jiří Waldhauser. U jednotlivých státi ani v závěru publikace pochopitelně nechýbí seznam literatury.

Knihu, kterou se podařilo realizovat v reprezentativní podobě, je k dispozici v Okresním muzeu na mladoboleslavském hradě za 290,-Kč, k dostání je také v dalších muzeích mladoboleslavského okresu. Další informace a objednávky na č.tel.0326/325616 nebo 0326/322542, popř. na e-mailových adresách: ludek.benes@oku-mb.cz

Luděk Beneš

Z hradů, zámků a tvrzí

Pozor! Informace převzaté z tisku nemusí vždy odpovídat skutečnosti!

Zámek v Byšicích (o. Mělník) je v žalostném stavu. V roce 1928 otec nynějšího majitele koupil zámek od Lobkoviců, po roce 1948 byl převzat státem a užíván různými organizacemi, jako státními statky, čs. armádou, národním výborem, svazem mládeže a pod. Byl sice zařazen mezi památky chráněné státem, ale stát na něj prostředky nevynakládal, takže chátral. Posledním uživatelem bylo JZD Velké Všelisy, která nakonec objekt zadlužila. Potom byl vydán v restitučním řízení oprávněnému majiteli. Pro záchranu byšického zámku, vyrabovaného lidmi z okolí, by bylo zapotřebí několika miliónů korun, které ovšem současný majitel nemá. Je možná nějaká pomoc? Existuje u nás třeba nadace, která by pomohla? Poradte na adresu Michaela Žáková, Veletínská 24, 285 06 Sázava.

M. Žáková (redakčně upraveno)

Po výjezdním zasedání vlády v Karlových Varech navštívil ministr kultury P. Dostál s hejtmánem Karlovarského kraje a ředitelem Památkového ústavu v Plzni hrád **Hauenštejn** (o. Karlovy Vary) v majetku P. Palackého. Palackému se podařilo přesvědčit ministra, že alespoň část peněz z příslibených financí musí obdržet ihned, aby bylo možné předejít dalšímu rozpadu hradní věže, jejíž horní část se nedávno zřítla (Plzeňský deník 2. 3. 2002).

Před týdnem se provalila na hradě **Radyni** (o. Plzeň - jih) zeď "do sklepení hladomorny", trhliny se objevily na celém jejím obvodu. Město Starý Plzeňec potřebuje na opravu zmíněné zdi 600 tisíc korun (Plzeňský deník 25. 3. 2002).

Pozemkový úřad rozhodl, aby stát nevydal více než polovinu **strakonického** hradu restituentovi Z. Havránkovi z Prahy. Více než desetiletý restituční spor tím ale nemusí být u konce, neboť Z. Havránek se může odvolat až k Vrchnímu soudu. Strakonický hrad je národní kulturní památkou a Ústavní soud v Brně v roce 1999 rozhodl, že i památky této kategorie lze vracet restituentům. Kvůli nevyjasněným majetkovým vztahům město Strakonice do objektu hradu v posledních letech téměř vůbec neinvestovalo (Právo 17. 4. 2002).

Více než stovku předmětů z mobiliáře zámku v **Poběžovicích** (o. Domažlice) zapůjčili západočeští památkáři do japonského Tokia na výstavu o životě Mitsuko Coudenove, manželce velvyslance Rakouska-Uherska v Japonsku, vlastněcího poběžovického zámku. Japonka na zámku pobývala a malovala tu i obrazy. Potomek rakousko - japonského páru byl po 2. světové válce odsunut do Německa a majetek znárodněn. Nutnou restauraci některých předmětů uhradili Japonci jako protihodnotu za jejich zapůjčení (Právo 17. 4. 2002).

P. Rožmberský

Cheb - místostarosta P. Jakš informuje o pracovní schůzce s "odborníky z Plzně a Prahy" ohledně opravy a zastřešení hradu - štaufské falce. Bylo projednáno restaurování původní románské omítky na kapli a snížení dlažby o 30 cm na původní úroveň. Zastřešení hradu je podle něj "na dobré cestě" (Chebský deník 19. 12. 2001).

Skalná (o. Cheb) - po opravě románského hrádka pokračuje i oprava sousedního barokního zámku, kde se pokládá šindel na nové krovy. - V létě 2002 bude na hradě provozována divadelní hra souboru Krystal o Johance z Vildštejna, vycházející z lidové pověsti a nálezů zazděných ženských ostatků při opravě hradu (Chebský deník 3. 1. 2002 - Chebský kulturní přehled květen 2002).

Opočno (o. Rychnov n. Kněžnou) - starosta Zdr. Filip (KDU-ČSL) je pro restituci nemovitého i movitého majetku Colloredo-Mannsfeldům. Zájem státu ve vleklé soudní při hájí Památkový ústav Pardubice, namítající, že Josef Colloredo-Mannsfeld byl dle dekretu č. 33/1945 vyvlastněn proto, že za války žádal o říšskoněmecké občanství. Originál dokumentu se ale (u soudu?) ztratil. Nejvyšší soud anuloval záporné výroky

okresního i krajského soudu ve věci restituce a spor bude opět projednáván od nejnižší instance. Rod již získal 68 obrazů a 5000 ha lesů v Orlických horách (Právo 27. 4. 2002).

Bečov (o. Karlovy Vary) - slavnostního zpřístupnění restaurovaného unikátního reliquiáře sv. Maura se na zámku 5. května zúčastnili i ministr kultury, ředitel Památkového ústavu Plzeň a hejtmán Karlovarského kraje. Očekává se, že památku, nalezenou kriminalisty v listopadu 1985 v podlaze hradní kaple, zhlédne denně asi 800 - 1000 lidí. Prohlídkový okruh v areálu byl rozdělen na 2 trasy, vstupné se zvýšilo (Chebský deník 6. 5. 2002).

J. Brtek

Už jste četli...?

Zpravodaj STOP, časopis Společnosti pro technologie ochrany památek, svazek 3, číslo 3 (2001) **Téma: Vizmburk**, 54 s. s perokresbami a fotografiemi.

V roce 2002 uplyne neuvěřitelných třicet let od zahájení archeologického výzkumu tohoto východočeského hradu. Před započítáním jubilejního roku vydala agilní Společnost pro technologie ochrany památek sborník příspěvků, věnovaný tomuto archeologickému nálezu století. Z pohledu archeologů, památkářů technologů i architektů je podán přehled současných znalostí o hradě a možnostech záchranu jeho hmotné podstaty. Záchrana zdíva vykopaného hradu je nejznámějším problémem Vizmburka, ale je nutno uvažovat i o zpracování archeologických nálezů a případně i o prezentaci hradu veřejnosti (pokud bude rozhodnuto o záchraně a tato náročná akce bude provedena - stav mnohých hradních zdí volá po urychleném zásahu). Vizmburk však není jediným vykopaným a nezajištěným hradem. Připomeňme západočeskou Věžku či manský dům na Křivoklátě. Také zpracování mnoha archeologických výzkumů hradů nedávné minulosti schází, vedoucí výzkumů mají nové úkoly, nálezové zprávy nebyly zpracovány a v blízké budoucnosti s nimi vedoucí výzkumů pravděpodobně nepočítají (zapomněli snad na známé heslo Work, finish, publish?). Snad bude u nových výzkumů alespoň dokonalejší dokumentace než u Vizmburka. Odborná i laická veřejnost očekává, že budou zpracovány velké archeologické výzkumy Týřova, Křivoklátu a Jindřichova Hradce. Vše jistě nemusí skončit rozsáhlými (a drahými) odbornými publikacemi, řadu nálezů či situací by zajisté bylo možné publikovat samostatně po menších celcích, vynechat nelze ani popularizační publikace. Varování osudu PhDr. A. Hejny, CSc. i Vizmburka by měli vyslechnout všichni - pracujme tak, abychom mohli kdykoliv odejít od stolu s tím, že kdokoliv druhý může na naši práci navázat bez ztráty základních informací. Z obsahu sborníku: T. Durdík: Stavební podoba hradu a jeho postavení v rámci vývoje české hradní architektury (3-12), V. Razím: Vizmburk (13-15), Z. Lochmann: Hrad Vizmburk, jeho archeologický výzkum a problém záchranu (16-17), J. Slavík: Vizmburk - aktuální úkol záchranu památkového objektu (18-22 včetně výběrové bibliografie k tématu hradu), J. Šulcová: Vizmburk, hrad stále ohrožený (26-28), V. Wolf: Historická bibliografie hradu Vizmburku, k. o. Havlovice, o. Trutnov (29-35, úplná bibliografie hradu do roku 1979), O. Šefců: Hrad Vizmburk - jak chránit výjimečný archeologický nález (36-37).

Ve druhé polovině minulého roku vydaly jednotlivé památkové ústavy své výroční zprávy. O dvou bylo referováno v čísle 4 loňského ročníku Hlásky, o ostatních zpravujeme nyní.

Zprávy Státního památkového ústavu v Brně 4/2000, 177 s. Na vysoké úrovni vedená odborná ročenka brněnského památkového ústavu je výjimečně věnována jedinému objektu - hradu Pernštejnu, především kvůli ukončenému náročnému úkolu poznání a záchranu souboru středověkých a raně novověkých nápisů na jeho stěnách, kromě přehledných úvodních studií přináší řadu přínosných prací z mladších dějin hradu a především o souboru kreseb a nápisů na stěnách chodeb a obytných místností. Z obsahu: P. Sedláček: Páni na Pernštejně do husitských válek (8-20), J. Válka: "Veľcí Pernštejnové" v politice a kultuře (21-36), P. Vorel: Residenční síť pánů z

Pernštejn v 15. - 17. století (37-49), T. Jeřábek: Hrad a panství Pernštejn v raném novověku (50-56), J. Bláha - J. Knor: Hrad Pernštejn - výsledky průzkumu krovu věže Barborky (75-81), T. Jeřábek: Historismus a 19. století v perněstejnské architektuře před Augustem Prokopem (82-83), P. Zatloukal: Pernštejn a August Prokop (84-92), Z. J. Škrabal: Pernštejnská zbrojnice (93-98), T. Jeřábek: Svět perněstejnských nápisů (104), H. Bočková: Literární předlohy perněstejnských nápisů (119-139), E. Škrabalová: Podpisy ze 16. století na stěnách hradu Pernštejna (140-153).

Výroční zpráva památkového ústavu v Českých Budějovicích 2000. Státní památkový ústav v Českých Budějovicích 2001, 234 s. s obr. Z obsahu: Ouroda, V.: Stavebně historický průzkum residence v Nových Hradech, s. 202-203, Šnejd, D.: Dokumentace a záchranný průzkum Plášťového mostu na zámku v Českém Krumlově, s. 203-205, Červák, P.: ZAV Třeboň - jižní opevnění města Třeboň - západní bašta, s. 216-220.

Památkový ústav v Olomouci, Výroční zpráva 2000. Státní památkový ústav v Olomouci 2001, 212 s. s obr. Z obsahu: Kováčik, P. - Procházka, R. - Zůbek, R.: Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu staveníště Arcidiecézního muzea Olomouc na Václavském náměstí č. o. 3-4 v Olomouci v roce 2000, s. 93-96 (nové nálezy fortifikace olomouckého hradu).

Památkový ústav v Ostravě, Výroční zpráva 2000. Státní památkový ústav v Ostravě 2001, 150 s. s obr. Z obsahu: Vojtal, P.: Klasicismus zámku ve Štěplovci (okres Opava), s. 85-88, Teryngelová, H.: Záchranný archeologický výzkum na hloučinském zámku, s. 146-147.

Památkový ústav v Pardubicích, Výroční zpráva za rok 2000. Státní památkový ústav v Pardubicích 2001, 222 s. s obr. a barevná příloha. Z obsahu: Benešová, J. - Kalferst, J. - Prostředník, J.: Archeologický výzkum severního předhradí státního hradu Trosky v r. 2000, s. 112-134, P. Kovářik: Nový zámek u Lanškrouna - stavební vývoj objektu, s. 151-161, J. Kovářiková: Státní zámek Litomyšl, zámecké interiéry - druhá návštěvní trasa v I. patře východního a spojovacího křídla, s. 162-164, J. Slavík: Úpravy hradu Rychmburka v letech 1952 - 1990, s. 190-194, J. Šulcová: Zpráva k záchrannému archeologickému výzkumu opevnění státního hradu Kunětická Hora, k. ú. Ráby (okr. Pardubice), sondáž v letech 1999 - 2000, s. 195-200.

Pražský ústav památkové péče, Výroční zpráva 2000. Pražský ústav památkové péče 2001, 72 s. s obr. Z obsahu: J. Růžičková: Nález ostění otvoru v severní části hradby Vyšehradu, s. 52-53 (nález předbarokního zdiva Jeruzalémské brány), Zavřel, J.: Nerudova ulice čp. 249/III, s. 63 (nález zbytků opevnění města - nedatovaný val, parkánová hradba).

Výroční zpráva státního památkového ústavu v Ústí nad Labem za rok 2000. Státní památkový ústav v Ústí nad Labem 2001, 104 s. s obr. Mezi odbornými příspěvky se nenachází žádný, věnovaný panským sídlům či středověké fortifikaci.

Dějiny staveb 2001. Sborník příspěvků z konference Dějiny staveb 2001 konané v Nečtiněch 6. - 8. 4. 2001. Plzeň 2001. Vydal Klub Augusta Sedláčka Plzeň a Fakulta architektury ČVUT Praha za přispění Magistrátu města Plzně a Státního památkového ústavu v Ústí n. Labem. Formát A4, 206 stran; publikací v ceně 200 Kč (+balné a poštovné) lze objednat na adrese: Nakladatelství ing. Petr Mikota, U Bachmače 10, 326 00 Plzeň. Příspěvky se týkají staveb hradů, tvrzí a zámků, lidových staveb, církevních staveb, městských objektů a metodiky stavebně historického průzkumu. Z obsahu: Anderle a kol.: Opevnění Plzně v nálezech z poslední doby. Fišera: Skalní hrady francouzsko - německého pomezí. Kašička: Tvrz a zámek Chvaly ve stavebněhistorických proměnách. Krémář: Ikonografický pramen k úpravě hradu Buben Klubem československých turistů. Malina: Krb v paláci hradu Pošešina. Novobilský: Úvaha o některých komunikačních schématech hradu Rabí. Schierl: Areál zámku v Toužimi - nové poznatky stavebně historického vývoje. Slavík: Vyhodnocení nálezů při statickém zajištění a opravě fasád hradu Rychmburka. Štětina: Hrad Blansko a jeho

stavební vývoj. Varhaník: K možnostem datování fortifikační architektury. Vrla: Dendrochronologický průzkum hradů na Zlínku. Zeman: Utajený tvůrce vrcholně barokní podoby zámecké zahrady v Ostrově nad Ohří.

Na výše uvedené adrese lze objednat také další publikaci z edice Zapomenuté hrady, tvrze a místa (č. 26) od P. Rožmberského, V. Machové a M. Fialy: **Zámek a tvrz Nebílovy**, vydané v Plzni 2002. Kniha má formát A5, 42 stran a její cena je nižší než krabička cigaret.

Archeologie Moravy a Slezska. Informační zpravodaj Českého archeologického spolčenosti, pobočky pro severní Moravu a Slezsko. I. ročník. Formát A4, 187 stran, náklad 500 ks. Vydal v r. 2001 ČAS, regionální pobočka pro severní Moravu a Slezsko. Sborník (i starší tiskoviny pobočky) lze objednat u tajemníka pobočky Jiřího Tichánka, Pod Moravií 1168, 742 21 Kopřivnice. Z obsahu: Janál: Komorové kachle ve sbírkách holešovského muzea. Tichánek: Bylo slovanské hradisko u Ústí totožné s hradem Teplice? Týž: Středověká tvrz v Borotíně (okr. Přerov). Týž: Tvrz "Sáhov" ve Špičkách u Hranic. Týž: Nález nádobkových kachlů s pravouhlym ústím na hradě Šostýně (k. ú. Kopřivnice). Týž: Jablunkovské šance (k. ú. Mosty u Jablunkova) - zbytky renesančně-barokní pevnosti. Grepl: Záchranný archeologický průzkum nadzemní části septiku Žerotinského zámku v Novém Jičíně. Kolbinger: Občanská archeologie se hlásí o slovo. Polášek: Detektoráři rabuji... Redakce děkuje za zaslání.

Nakladatelství Academia (Legerova 61, 120 00 Praha 2) s finanční podporou Ediční rady Akademie věd ČR v roce 2001 začalo vydávat dílo, vzniklé před 100 lety, ale stále si udržující svou vypovídací hodnotu, nazvané **August Sedláček Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty**. Editor V. Růžek rozdělil Sedláčkovy rukopisné knižky s kresbami erbů a pečeti, jmény jejich uživatelů, pramenů a jejich uložení do pěti svazků. První z vydaných svazků obsahuje kritický a ediční aparát: úvodní studie, soupisy pramenů, seznamy a rejstříky. Druhý vydaný svazek je první částí Atlasu erbů - českého oddělení, s edičními poznámkami. Kniha formátu A5 s kvalitní vazbou mají 638 (1. svazek) a 502 (2. svazek) stran. Ve třetím svazku bude druhá část českého oddělení Atlasu erbů, ve čtvrtém moravské oddělení Atlasu erbů a v pátém svazku Atlas pečeti. Redakce děkuje za zaslání. *P. Rožmberský*

Zprávy z klubu

Rada

Kontaktní adresa: KAS, Kopeckého sady 2, 301 36 Plzeň. Tel. 0604261000.

Na schůzi rady konané 5. 6. 2002 za minimální účasti byla odsouhlasena členská cena Hlázky na rok 2003 na stejné úrovni jako letos (předplatné 40 Kč), tak jako výše příspěvku poboček Radě ("desátek" - 10 Kč). Pokladníci mohou již začít s výběráním příspěvků. Byly také schváleny novelizované stanovy klubu, neboť od poboček nedošly žádné připomínky. Budou zaslány na Ministerstvo vnitra k registraci. Jako poslední hod byla projednána a schválena žádost pokladní o odměnu. Po splnění smluvních podmínek jí bude poskytována odměna ve výši 1000 Kč ročně.

Redakce Hlázky upozorňuje funkcionáře poboček, že při oznamování akcí prosřednictvím Hlázky je nutné dodržovat termín uzávěrky, oznamovaný vždy na poslední straně předšlého čísla. V příslušný den už musí být zpráva doručena. O mnohých zajímavých akcích je totiž redakce informována pozdě, když už je Hlávka v sazbě či v tisku - je to škoda.

Redakce (především technický redaktor) se dále hluboce omlouvá Mgr. Bezděkové za chyby v jejím článku Několik poznámek k dějinám hradu Buben v minulém čísle Hlázky, kde došlo v připojeném rozrodu na s. 23 k několika chybám. Opravte si: "Bratři Clumčanští" na Bratři Chlumčanští, "Pješnice" na Plešnice a v popise "Chlumští z Přestavlk" na Chlumčanští z Přestavlk.

Pobočka Plzeň

Kontaktní adresa: KAS pobočka Plzeň, Kopeckého sady 2, 301 36 Plzeň. Tel. 0604261000.

Na pravidelných schůzkách v restauraci U námořníka vždy první středu v měsíci přednášel v dubnu ing. J. Anderle o objevech stavebně historického průzkumu na hradě Bečové, v květnu přednáška odpadla, neboť v salónku probíhaly malířské práce. V červnu přednášel P. Rožmberský o vzniku šlechtty.

Jarní členské schůze na půdě Památkového ústavu v Plzni (v podkrovní zasedací místnosti) se účastnilo 18 členů pobočky. Ti, kteří si špatně přečetli Hlásku, čekali U námořníka, neboť členská schůze se konala v termínu mezischůzky, jini asi marně obcházeli budovu Západočeského muzea, kde se schůze tradičně konaly. U devíti členů bylo ukončeno členství - z toho dva vystoupili a vyrovnali své závazky k pobočce, ostatní byli vyloučeni pro neplacení příspěvků. Od podzimní členské schůze se přihlásilo do pobočky pět nových zájemců, kteří byli na členské schůzi po hlasování přijati za řádné členy. Pobočka tedy má 201 členů (při hlasování Rady 5 hlasů). Předseda pan T. Karel pozval přítomné na vycházku na Radnicko, ing. Anderle a ing. Mikota informovali o průběhu konference Dějiny staveb 2002 a byl představen sborník Dějiny staveb 2001. Host a zároveň hostitel, ředitel památkového ústavu ing. Drhovský, nabídl prohlídku hradu Bečova i s unikátním relikváriem sv. Maura. Uskutečnění se nejspíše formou automobilové dopravy někdy v posledním čtvrtletí roku - po sezóně. Věc ještě projedná výbor. Ing. Drhovský na závěr schůze pozval přítomné k prohlídce rozsáhlých sklepů nového sídla plzeňského památkového ústavu - středověkého domu U slunce.

Jarní vycházku poznamenal studený vítr. Celkem se účastnilo 15 lidí; v Radnicích jsme si prohlédli místní muzeum v bočním zámeckém areálu a také nově opravenou synagogu. Pak nás předseda pobočky odvedl přes kalvárii s poutním kostelíkem a okolo pozůstatků po těžbě vitriolových břidlic do Svinné, kde jsme si podrobně prohlédli rozsáhlý, opuštěný a volně přístupný tzv. Nový zámek s hroučícími se budovami dvora a poté objekt tvrze, který od poslední hromadné návštěvy před několika lety, kdy se zdálo, že se brzy sesune, doznal mnoha změn. Má především novou střechu, komíny a částečně i omítky a fasádu. Pan T. Karel tvrz zachránil. Následovat návrat do Radnic a odjezd lokálkou.

Jarní autobusový výlet proběhl za velké oblačnosti, ale bez deště. V Bezděrově, kde přistoupil průvodce pan Schierl, jemuž děkujeme, si účastníci prohlédli nedaleký "záhadný zámek Liběšov", následoval Prohořský Hrádek, kam se několik odvážlivců prodralo přes bažinatý příkop a džungli zeleně. Ve Štědré jsme si obhlédli chátrající zámek a zbytek tvrzíště a potom jsme šli na Štědrý hrádek s jeho strmými stráněmi. Trampové, kteří užívají dochované přízemí paláce, byli návštěvou 40 lidí na tak odlehleém místě udiveni. Ve Žluticích bylo možné podívat se, kde stál městský hrad a předsunuté opevnění zvané Mazanec - dnes hřbitov, navštívit muzeum se známým kancionálem a prohlédnout si expozici v městském podzemí. Hrad Nevděk nad městem jsme již nestačili a plně obsazený autobus zamířil do poslední lokality - Chýše. Opravený zámek Lažanských v novogotickém stylu skrývá ve sklepech a přízemí zbytky hradu (gotický portál, střílny), také okolí je pěkně upraveno. Části účastníků se podařilo dostat na prohlídku zámecky upravených interiérů. Povšimli jsme si také bývalého kláštera a museli odejít domů.

Již nyní musíme vylásit podzimní zájezd, který se bude konat v sobotu 14. září. Odjezd autobusu bude jako tradičně v 7.45 hod. z parkoviště v bývalé Nádražní třídě, návrat okolo 18.30 hod. Pod vedením M. Novobilského je plánováno navštívit spoustu lokalit: zbytky hradu u Čížkova, tvrzíště a kostel v Kasejovicích, přes Ináře na tvrze Tchořovice, Poře a Kašov do Svěradic (muzeum našeho člena pana Smítky), dále přes Velký Bor s kostelem a někdejší hradem do Chanovic, kde bude oběd a možnost "prolézt" si zdejší zámek (původně hrá-

dek). Poté si můžeme prohlédnout zbytky tvrze v Bezděkové a tvrz Řesanice, popřípadě zámky v Defurových Lažanech a Oselečích. Program bude korigován podle časových možností. Přihlásit se telefonicky je možné u ing. Čiháka (019:8035025 do práce, 019/7537180 domů), zaplatit 110 Kč členové pobočky, 130 Kč nečlenové, 30 Kč děti na klubových schůzkách.

Pobočka Zlín

Kontaktní adresa: KAS pobočka Zlín, MUDr. Jiří Hoza, Dukelská 3975, 760 01 Zlín.

Od začátku roku proběhly prozatím tyto akce: 5. 1. se již tradičně větší skupina z naší pobočky zúčastnila tzv. tříkrálového výstupu na hrad Helfštýn u Lipníku nad Bečvou. 30. 1. proběhla na zámku ve Zlíně přednáška na téma Románské památky Francie, se zvláštním zřetelem na oblast Burgundska. Auvergne a Provence, kterou připravil MUDr. J. Hoza. 23. 2. jsme společně navštívili hrad Cimburk u Koryčan, Hradiště hory sv. Klimenta u Osvětiman, kde jsme si prohlédli zbytky velkomoravského hradiště, základy kostela augustiniánského kláštera ze 14. stol., koryčanskou kapli a zámek v Koryčanech. 30. - 31. 3. menší skupina pobočky podnikla výpravu za poznáním zřícenin hradu Brnička a hradu Cimburka u Městečka Trnávky. 6. 4. proběhla velmi zdařile vernisáž fotografií a křest knihy Zříceniny hradů na Slovensku (s podtitulem 44 hradů a hradek středního a západního Slovenska) našich členů Aleše Hofereka a Milana Zikmunda. Kmotrem knihy se stal další z našich členů - PhDr. Jiří Kohoutek CSc. 13. 4. proběhla pod vedením PhDr. Kohoutka návštěva hradu Buchlova a kaple sv. Barbory (hrobka Petřvaldů a Berchtoldů), kde jsme si výjimečně mohli prohlédnout i sklepy a parkán hradu (prováděl nás Mgr. J. Novotný, kastelán hradu). Akce se zúčastnilo celkem 32 členů i nečlenů pobočky. 7. - 9. 5. podniklo 8 členů pobočky výpravu za poznáním hradních zřícenin v Malých Karpatech na Slovensku. Výpravy se účastnil i A. Hoferek, který nám podal o hradech vyčerpávající informace. Navštívili jsme Plavecký hrad, hrad Ostrý Kameň a Korlátko.

V měsíci červenci pořádáme společně se Sokolovským muzeem zájezd za poznáním katarských hradů v Languedocu ve Francii. O zájezdu budeme informovat v příštím čísle Hlásky.

J. Hoza - Z. Sadílek

Pobočka Brno

Kontaktní adresa: Dr. Jiří Doležel, Archeologický ústav AV ČR, Královopolská 147, 600 00 Brno.

Dlouholetý člen pobočky Ing. Miroslav Plaček vydal na podzim ilustrovanou encyklopedii moravských hradů, hradek a tvrzí. Blahopřejeme! Na členské schůzi 11. 1. 2002 byl zvolen výbor pobočky ve složení ing. Švehla - předseda, dr. J. Merta - jednatel (sekretář), p. Sadílek - pokladník. Revizory účetí byli zvoleni: doc. Unger a dr. Doležel. Pro pokračování věk a odlehlost bydliště (Jemnice) ukončil členství p. Nováček. V letošním roce se pobočka bude podílet na výstavě "Hrad Lelekovic - ze života středověkých rytířů" a na odborném semináři "Život na středověkém hradě ve 14. století". Výstava je instalována v Okresním muzeu Brno - venkov (Podhorácké muzeum) v Předklášteří u Tišnova, seminář proběhl tamtéž 3. června. Přednesené příspěvky budou publikovány v nejbližším čísle sborníku Okresního muzea Brno - venkov.

Zpráva o činnosti v r. 2001: Pobočka vyvíjela malou společnou činnost, její členové však byli činní dosti, kupř. p. Štětina se věnoval povrchovému průzkumu hradu Blansko, pokračoval v práci na Novém hradu u Olomučan, kde v suťových násypch pod tzv. Starým hradem objevil 12 architektonických prvků z pozdně gotické přestavby z čehož dva jsou přímo totožné se zazděnými články na Novém hradě. Dr. Doležel informoval o problémech spojených s lokalizací městského hradu v Ivančicích, kde se spíše než dům "pánů z Lipé" jeví být nejdřívejší areál farské zahrady, kde dnes stojí jen torzo špýcharu.

Doc. Unger pojednal o výzkumu v Předklášteří u Tišnova, kde se podařilo objasnit způsob vzniku portálu kláštera Porta Coeli, který byl zřejmě postaven jen díky výslovnému přání královny Konstancie. Dále nás informoval o výzkumech v bývalém premonstrátském klášteře v Zábrdovicích, kde byla v bývalé kapli (dnes lékárna Vojenské nemocnice) objevena původní románská okna a při sondážním výzkumu základů zjištěn důkladný a důmyslný postup založení. P. Sadílek nás informoval o svých stavebně historických průzkumech zámeckého areálu v Dřínově u Kroměříže, zámku v Letovicích i jinde. Dále se členové zabývali zhotovováním modelů hradů (např. rekonstrukce hradu Sovince), studiu historie hradních lokalit, drobnými údržbářskými pracemi a pod.

P. Švehla

Pobočka Humpolec

Kontaktní adresa: KAS pobočka Humpolec, Hradská 818, 396 01 Humpolec.

Zpráva o činnosti v r. 2001: Pobočka prostřednictvím svých členů a příznivců tak jako již každoročně zajišťovala drobnou údržbu hradu Orlika u Humpolce, návštěvnícky provoz a pořádání kulturních akcí. Zvolení zástupci do pobočky založené společností Castrum o.p.s. se účastnili jednotlivých jednání. Jednání byla spojena se schůzkou pobočky ve dnech 3. března a 25. května. Počátkem roku na vlastní žádost odstoupil z pobočky náš nejstarší člen a zároveň kronikář obce Křelovice - pan Buchta. Přejeme mu mnoho dalších úspěchů v jeho bohu libé práci. Členové pobočky se scházeli na jednotlivých akcích pořádaných správou hradu pro dobrovolníky i návštěvníky. V letním období se účastnili pomoci archeologu na výzkumu hradu Orlika, dále pak prováděli svépomocné práce na tvrzi Proseč u Humpolce - odstraňování novodobých suťových destrukcí, likvidace odpadků, vyřezání náletových dřevin. Dne 13. října proběhla výroční členská schůze pobočky, kde byla zhodnocena činnost za uplynulé období a vybrány členské příspěvky. Zároveň bylo odsouhlaseno prodloužení mandátu J. Pinkasovi v Castrum o.p.s. na další tři roky. Do knihovny pobočky byla koupena nová *Archaeologia historica*, od p. Mikoty z Plzně jsme dostali darem novou publikaci o F. A. Heberovi. Dále byl rozšířován hradní archiv Orlika, přičemž největším úspěchem bylo zhotovení fotokopíí historických fotografií z Muzea Dr. A. Hrdličky. Hradní archiv tak disponuje úctyhodným počtem tohoto materiálu. Velký dík patří pracovníkům muzea za jejich vstřícný postoj a porozumění. Byly nalezeny i historické fotografie hradu Lipnice a to včetně unikátních dvou snímků hradu před požárem. Archiv muzea obsahuje i foto dalších památek, jako zámku Červená Řečice, kláštera Želiv a dalších. Upozorňujeme tímto členy ostatních poboček na mnohdy opomíjené muzejní archivy dobových fotografií.

Zpráva o hospodaření v r. 2001: Zůstatek k 31. 12. 2000: 2574,30 Kč. Příjmy: 740 Kč (příspěvky 500, Hláška 240). Výdaje: 630 Kč (odvod Radě, Hláška a poštovné 290, odborná literatura 340). Zůstatek k 31. 12. 2001: 2684,30 Kč.

F. Kocman

Pobočka Hradec Králové

Kontaktní adresa: Ing. Jiří Slavík, Nerudova 1210, 517 41 Kostelec nad Orlicí.

Program výroční členské schůze 14. února 2002 uskutečněné za přítomnosti dvanácti členů obohatily kromě tradičních

činností volby výboru. Tajnou volbou byli zvoleni a následně se o funkce rozdělili: ve výboru Jiří Slavík (předseda, styk s Radou KAS), Jan Čížek (jednatel-sekretář) a Jaroslav Černý (pokladník); v revizní komisi: Miroslava Cejpková (předsedkyně), Jiří Sigmund, Ladislav Svoboda. V úvodní části schůze členové utčili památku zemřelého nestora české památkové péče JUDr. et PhDr. Dobroslava Líbala a blahopřáli k životnímu jubileu prof. PhDr. Vladimírovi Wolfovi. Na schůzi byly doplněny údaje adresáře členů pobočky včetně e-mailových adres.

Plán činnosti na rok 2002: Termíny schůzí: 16. 5., 12. 9., 12. 12. od 17 hod. v Muzeu východních Čech Hradec Králové, Opletalova 334. Konference Dějiny staveb 2002. Nečtiny u Plzně - předběžně se přihlásilo 5 členů pobočky (Cejpková, Čížek, Fišera, Horáčková, Slavík) s třemi referáty. Jarní výjezd 15. 6. na Boleslavsko (automobily) sraz: 9.00 hod. Sobotka - nádraží, vede: Fišera, Černý. Podzimní vycházka - předběžně 14. 9. - Hořicko.

J. Slavík

Zpráva o činnosti v r. 2001: členskou základnu pobočky tvořilo stabilních 25 členů (z toho dva kolektivní). Koncem roku se přihlásil nový zájemce o členství - pan Miroslav Vitvar z Hořic. V průběhu roku proběhly tradičně čtyři členské schůze: 15. 2. - výroční, 10. 5., 13. 9., 13. 12. s průměrnou účastí 7,25 členu. Na schůzích se přítomní seznamovali s výsledky klubových i soukromých akcí, novou kastellologickou literaturou a s archeologickými výzkumy ve východních Čechách. Všechny schůze i tentokrát proběhly v příjemném prostředí archeologického oddělení Muzea východních Čech v Hradci Králové. Na rok 2001 byly plánovány dvě klubové akce. První byla jarní vycházka, která se uskutečnila 28. 4. na hrad Nístějku a okolí za vedení Zdeňka Fišery. Zúčastnili se tři členové a dva příznivci, kteří byli s připraveným programem navýsost spokojeni. Druhou akcí měl být zářijový dvoudenní výjezd na Mladoboleslavsko, který se však pro nezájem členstva neuskutečnil. Z další činnosti můžeme vyzdvihnout účast 4 členů pobočky (Slavík, Čížek, Horáčková, Fišera) na odborné konferenci KAS "Dějiny staveb 2001" ve dnech 6. - 8. dubna v Nečtinách. Zazněly zde mj. 3 referáty našich členů, z nichž 2 byly věnovány východním Čechám. Tři členové (Hájek, Fišera, Horáčková) i nadále pokračují v práci ve Sdružení pro záchranu hradu Nístějka, které přes objektivní problémy (nezájem majitele pozemku) zaznamenalo některé úspěchy. Zmínit je třeba také tradiční soukromé akce a výjezdy členů za poznáním našich i zahraničních hradů a tvrzí (Čížek - Slavík: severní Itálie, Fišera: Alsasko, Švýcarsko, Hájek: Kalábrie) nebo dokumentace oprav na hradě Litice prováděná kol. Cejpkovou. Pokračovala i publikační činnost našich členů. Co říci na závěr? Činnost pobočky podvazuje značná územní roztržitost členské základny i fakt, že aktivita je závislá na několika málo jedincích. Těšit tak může pouze solidní účast na schůzích, na kterých se vytvořilo "zdravé jádro", naplňující stanovy klubu a pokračující odborná a publikační činnost členů.

J. Čížek

Zpráva o hospodaření v r. 2001: Zůstatek k 1. 1. 2001: 2635,50 Kč. Příjmy: 2389,60 (čl. příspěvky, Hláška, úrok). Výdaje: 2304,- (čl. příspěvky, Hláška, poštovné). Zůstatek k 31. 12. 2001: 2721,10 Kč.

J. Slavík

Informace od dalších poboček redakce do uzávěrky tohoto čísla neobdržela.

**Uzávěrka dalšího čísla: 10. 9. 2002
(vyjde v první říjnové dekádě 2002)**

HLÁSKA, zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka. ISSN 1212-4974.

Vychází čtvrtletně. Toto číslo vyšlo v 1. červencové dekádě 2002.

Šéfredaktor Petr Rožmberský, technický redaktor ing. Petr Mikota, redaktor pro internet Roman Bečka (www.volny.cz/klubas).

Adresa redakce: Klub Augusta Sedláčka, Kopeckého sady 2, 301 36 Plzeň.

Vydává Klub Augusta Sedláčka za přispění Magistrátu města Plzně.

Registrováno pod značkou OK ÚmP 23/1991.

350 výtisků.